HISTORIA

rerum in Polonia gestarum

ANNO M. DC. XX

recens in Academia Cracouiensi, annuatim ad seræ tantùm posteritatis memoriam, scribi instituta: nunc tamen permissu Superiorum in lucem edita.

AVTHORE

& hoc recenter anno Academiæ electo Historiographo,

JOANNE JNNOCENTIO PETRICIO Medicinæ & Philosophiæ Doctore, ac publico eiusdem in Academia Cracouiensi Professore.

CRACOVIÆ,
Ex Officina Typographica Francisci Cesarij.

IN STEMMA ILLVSTRISSIMI.

O seris narranda nepotibus, & propè ab ipso
Lucis Præsuleæ, stemmata ducta polo.
Quantùm exinde sibi atque aliis afflastis honorem
Tantum etiam exstinc Historia hæc capiet.

M. Jacobus Vitellius Coll: Minor.

Illmo & Reu^mo Principi,

D. MARTINO SISKOWSKI EPISCOPO CRACOVIENSI, DVCI SEVERIEN. ACAD: CANCELLARIO, &c.&c.

Domino & Patrono colendissimo.

NVnquam ego, SENATOR & PRAESVL AMPLISSIME, conquirendorum quae vbicunq; gentium praeclarè gesta sunt, diligentiam improbaui: eorum tamen consuetudinem laudare haud potui, qui domesticorum incuria, externa tantùm suspicientes, virtutem incultu obsolescere sinunt. Etenim sicut non parua boni ciuis commendatio est, patriam ornare: ita haud minor patriae pestis, despectu suorum, aemulationi & gloriae viam, indoli vitam tollere. Animaduerti in tales alibi solitum legimus; & merito: Spartam enim quam nactus es, vel orna, vel desere. Ideoq; non tantòpere trophaea illa, arcus, coronae, statuae, virtutem vbiq; laudatarum gentiũ tenebant: quantòpere popularium ore reddi-

)(2 ta cuiq;

ta cuiq; gloria accendebat, vt cùm se Brutos, Themistocles, Leonidas; Romanos, Athenienses, Spartanos audiebant, à moribus suæ quisque familiæ aut populi, velut à natura abire nequaquam poterat. Neq; verò nostra tempora, ea operum sterilitas tenet, vt externa suspiciendo, velut in alieno triumpho versari necesse sit. Mitto enim ardens & infixum cuiq; populo famæ desiderium. mitto ingentes illos, qui iam annalium paginas compleuerũt viros. videre videor hoc quod descripturus sum prælio, insignes fortissimorum bellatorum Duces, primipilos, aliamq; centurionum & militum cateruam, inter cumulos corporum armorumq;, inter tabem sanguinis, ægrè per aduersa vulnera, fessaq; cædibus membra animam trahentes. Quid? num virtutem illorum Manliis, Torquatis, Regulis, Sergiis donas? en Zolkeuius truncatæ caput adiiciens dexteræ, quærit: an eam Sceuolæ largiris? quin & Konecpolscio, dum ad corpus collegæ dimicat M. Fabium aduocas. Superantne Decii duos Zolkeuios, Korecium, Balabanum, Kasanouium, Ferensbachium, Dinophium, Wrzescium, Koualkouium, deuotis corporibus in hostes ruentes? Et Lubomirscii Comitis rara illa pro patria liberalitas, nũ Q. Fabii

tantum

tantum virtus est? Cedunt scilicet P. Valerio Duces Zbarauij in planũ oppida agentes? Cedũt Corculis, illa prudẽtia, illa sapientia? Cedit Papyrio Chotkeuicius illo corporis robore, illo animi? Victus fortasse est VLADISLAVS *Princeps virtute Scipionis Africani? exhorruit funestam terram! vbi iuueni pariter, inter duorum Imperatorum funera, contra formidolosum toti orbi hostem res gerendæ erant? Et ne singula commemorem, quid Senatus noster? per tot mala & seruitutem orbis sospes, ingentibusq; inimicitiis superstes, cuinam inuidet imperium vel libertatem? Ergo non peccaui, Præsul Illustrissime, dum trophæa hæc domi collecta venerabũdus ad templum Tuum Virtutis & Honoris porto; vbi ad arã vitæ & morum Tuorum, æterna tibi gloria, faustæq; omnium acclamationes adolentur. Non peccaui, inquam, siue illa, siue Te considero. Illa, heroibus tantum, excelsæ virtuti, & talibus qualis es Tu propria: Te, ex cuius splendore, sicut aquilæ ex sole, ita egregia quæq; indicia sua sumunt. Tacebo enim nunc diuinas virtutes Tuas, quibus eodem loci, vbi Deum veneramur, inter aras & altaria Sacerdos colluces. Mittam honores Tuos, quibus sublimis in Regno Episcopus,*

piſcopus, & inter Epiſcopos Senator radias. à Deo iſta Tibi deſtinata erant, neque illis qui faſtigia hæc conferre poterant, eligendi Tui poteſtas, ſed gloria relicta fuit; Tu hæc debita virtutibus Tuis naſcendo ſtatim meruiſti. Tranſibo quantacunq; illa ſint; Clerum ad antiquum virtutis habitum, id eſt, ad ſimilitudinem Tui reformare. adducere in Epiſcopam, dilectam Tuam Spartam, quicquid vſquam egregii: tot inſtitutiones, tot ſupplicationes, tot grates, tot preces, tot templis donaria: videlicet vt omnes diſcerent, Deum pariter ea pietate, qua Tu colere. Non commemorabo Hieroſolymitanas illas diuitias, neque in fæcunda religionum Italia, alibi quàm Romæ & Bononiæ collocatas; à Te velut ſeptem mundi miracula, ad ſeptem eccleſias Cracouiam deductas. Ipſa templa tam raris ab illa cæleſti Chriſtiq; in terris vicaria ſede Apoſtolica, muneribus cumulata; quantum religionis per Te acceperint, auguſtiore in dies vultu & celebritate teſtantur. Sed in Epiſcopatu quicquid Tui muneris erat feciſti, in quo nonne interfuit patriæ vt Epiſcopum Te haberet? vide quantùm adhuc interſit, Epiſcopum Te tantùm habeat, an etiam Senatorem. Non hoc dicam, quàm

Tu pol-

Tu polleas prudentia, consilio, auctoritate: quàm sis magnus in literis: quàm ardens in opere, firmus pro veritate, offensionum pro vtilitate publica impauidus; omnes enim ista norunt quicunque Te norunt. Illud vnum quomodo dicam? cùm VLADISLAVS Princeps contra immanem barbarorum vim, fata omniũ nostrum in acie versaret; cùm SIGISMVNDO Regi eòdem tendenti, vbique conclamaretur ad arma, hominibusq́; vrbes, villæ, vici, agri nudarentur. Quid? sensisses te Cracouia principem Poloniæ vrbem? arcem insignium Regiorum, illiusq́; Coronæ, quam tibi commissam, capiti Regio seruare debuisti? cùm Georgius Dux in Zbaras, Castellanus tuus, cum cohortibus & copiis suis, cum Rege aduersùs hostes processisset? cùm Ioannes Comes in Tęcyn Palatinus tuus, vniuersum nobilium robur, sub signa & vexilla euocasset? cùm Gabriel Comes à Tarnow Capitaneus tuus; cùm omnis equestris ordinis flos, viri, iuuentus, velut vno agmine Regem secuti te desererent? Habuit Te solum SISCOVI Cracouia, qui dignitatis & salutis suæ curam, sumptu & opibus Tuis contracto milite, libens susciperes, atq́; ad fana deûm, aras, focosq́; eius, paludatus Pon-

tifex

tifex excubares. Irem nunc inter signa & cohortes Tuas, inter vota & acclamationes, quibus Te numeroso stipatum milite, totus excipiebat populus: nisi plausus ille hominum & Tua gloria, publico consecrata elogio, latè iam per omnem memoriam inculcata iret, cæteris incitamento, vt quicunque post Te futuri sint, Tui similes sint, Tuoq; exemplo, in senatoria libertate Æmilianum, in seruanda vrbe Camillum, in suscipiendo discrimine Fabium imitentur. Ego quoque PRÆSVL ILLVSTRISSIME, *in hoc operis mei introitu, imitatus illos, qui magnas vrbes intrantes, primùm sacras ædes, & dicata Numini summo delubra adeunt; ad Te velut Vestalem ignem, perpetuo in templo Dei accensum venio. Patere ô Antistes, primam hanc meam fœturam, nouitio partu elucubratam magnitudini Tuæ sacrare. Patere hoc laboris mei rudimentum à fauoris Tui nutrimentis incrementum sumere. Sic enim & mihi, aduersus maligni liuoris incursus, robur: & quod aliis præstare solet, Historiæ meæ à Te veniet* FAMA & ÆTERNITAS.

Illustriss: Cels. Tuæ

deuotus obsequijs

Ioannes Innocentius Petricius Medicinæ & Philosophiæ Doctor.

HISTORIA rerum in Polonia gestarum Anno M. DC. XX.

RES factaq; Polonorum, ab anno suprà Millesimum Sexcentesimum, vigesimo, scribere aggredior, prosperiore hâc in parte veterum materia & conatu, cum per mille circiter annos retrò, crescentes opes, fortunamq; populi memorarent pari eloquentiâ & libertate. Mihi in arcto & anxius labor, dum graue annis Regnum, incerto æuo vitaque, & in ipso exordio annum cruentum accipio. Sed iram hanc Numinis, afflictis eodem tempore alijs grauiore discrimine regnis, in nos quoque referre liceat, meliore futurorum voto augurioque nostro, & fasce ac sceptro SIGISMVNDI III. Regis, quod felix hactenus Regnum, firmumque robur imperij præstat. Eius ductu prosperitateq; Hieremias & Simeon Principes Valachorum, oblato ipsi vectigali in tutelam accepti. exutus Rosuana Transyluanorum Dux exercitu, paloque suffixus. Liuonia armis

Intentio authoris.

Res gestæ Sigismundi Regis.

mis

mis vindicata. Aditæ & fractæ, longinquitate secretæ, ac penè incognitæ gentes. Smolenscum ciuitas, a Moscis vltra centum annos, non bello, sed proditione nostris erepta, ædificiis aucta, & validissimo ingentis arcis præsidio munita: obsidione bienni, ab ipso vastata, & in potestatem redacta. Tota Moschouia infestis armis perlustrata, & captus Imperator Basilius Suiscius, cum Ioanne & Demetrio fratribus, ante eius solium procubuit. Prussia pleno iure in imperium & ditionem nostrorum cessit. Seueria & Cernihouia Moschorum prouinciæ, à VLADISLAO Filio, paterno iussu exemploq; subiugatæ. Quin eiusdem Regis auspicio & fortunâ vastata a Kosacis Turcarum Achilles, Techinia, Kozlouia, Otsakouia, Belgradum, Theodosia, Trapezuntium. & super alia insignium suarum vrbium excidia, Synopis quoq; caput & regia Ponti, dum tempus mercatus ditem alioquin vrbem, maiorum opum specie compleuerat, graui ruina concidit. mox Præcopum expugnatum. Sed & mare tentatum; in quo Cicalæ Bassæ filius, victus & occisus: alter item Bassa, classe victa captus & in vinculis mortuus. territa Constantinopolis subitis armis, suburbiorum incendiis, incussaque sæpiùs Turcis Polonorum reuerentia. Et quòd solùm voce publicâ dixisse habeo, nil aduersum,

Vladislai filij prima militia.

Kosacorum aduersum Turcas egregia facinora.

etiam

etiam iratis fatis, plus fortunam in nos potuisse, quàm domesticam discordiam.

Cæterùm vt negotij mei initium, ordinem, finem curatiùs disseram; consilium mihi est ante pauca de Valachia, deinde Gratiano, causisque belli præmittere.

VAlachia in duas nunc partes diuisa est. vtraq; à meridie Danubium, ab occidente Transyluaniam contingit. quâ versa in Septentrionem ad Tyram fluuium, nostrarumq; terrarum confinia vergit, Moldauia dicitur. Fluuius Moldaua, modicus licet, ibidemque Sossauæ aquis emoriens, tamen in nomen terræ eualuit, maiorq; pars eius Moldauia nominatur, nisi quâ montes ab oriente procurrentes, vltrâ nomen hoc submouent, veterique appellatione ibi tantùm Valachia manet, quæ etiam nunc Transalpina vocatur. Nostris contrà, propior pars Valachia, altera Moldauia dicitur. Cæterùm tota hæc regio, antea libera, primùm Daciæ, deinde Valachiæ nomen tenuit: internis postea dissidiis, plures dominos, mox appellationes, tandem seruitutem accepit. Defuncto enim Stephano, primo post Bazaradum Principe, inter ambiguos qui nam in imperium deligeretur, inclinari res Valachorum cœptæ. Neque externus dominationi quærebatur,

Valachiæ descriptio.

Vetus appellatio & libertas.

Initium & causa mutationis eiusdẽ discordia.

integrâ etiamnum Stephani domo, & ſuperſtitibus duobus filiis Stephano & Petro. Sed quia popularium fauor ad Petrum inclinabat, qui alioquin audacia promptus, proxima quæque corripiendo, apud turbidos potior habebatur: pro Stephano, ius principum, mos patrius, & natura, vt natu maior ſuccederet ſtabat. præualuit tamen Petrus. Stephanus, quòd vnum ſubſidium credebat, ad preces verſus, vectigalem totam Valachiam promittens, à Caſimiro Magno Rege Poloniæ, perduci ſe ad patrium faſtigium orat. Sed quamuis copiis eius refectus, ad gentile decus euaſerat; diu tamen per aduerſa conflictabatur. Nam Petrum ingenio violentum, ſuper ſolitam fratribus inuidiam, amiſsi quoq; principatus pœnitentia, & ſecuta poſtea mors Caſimiri, acriùs in Stephanum agebat. Quâ occaſione motæ aut accitæ Turcarum gentes, Bulgariam, Seruiam, & quicquid à tergo erat occuparunt: adeò proximo periculo exterritis Valachis; vt ſpontè oblato perpetuo vectigali, iterum tutelæ ſe & patrocinio noſtrorum darent. Multùm id ipſis ad animos & gloriam profuit. Nam neq; à noſtris tributorum magnitudine attriti, & Turcarum bellis celebres, alienâ fiducia, ſtrenuè retinebant libertatem & virtutem. Diſcordes deinde, & domeſticis factionibus feſsi, dum domina-

Stephanus tributariam promittit Caſimiro Magno Anno 1359.

Et Valachi ſe ſponte tutelæ Polonorũ tradunt Anno 1376.

Rurſus in factiones diuiſi

minationi implicantur; adducti sunt vt seruirent. Manebat quippe vetus adhuc inter succedentes de principatu dissensio: cui sæpiùs popularium fauor occasionem, & socios aut ministros turbarum dabat. Hinc armorum initium, & è propinquo pars fortunæ Turcis. Nam dum illi per acies occupantur: hi in adnexa & vicina irrumpere, castella, vrbes corripere: haud multùm etiam repugnantibus Valachis, tædio præsentium, & vbi successu destituebantur, propensione etiam in hostes. Sed Turcæ satis iam eorum opibus aucti, vsurpandi iuris gratia, & quia ad omnes euentus vtilius id videbatur: partem Valachiæ quam nos Moldauiam vocamus, imposito nouo Principe distinguunt. in aliam quoque animis viribusque intenti: sed quæ etsi non perpetuo constans, neq; omnino aduersa; potentiam tamen nostrorum diu prætulit. Postquam verò Mahometi Secundo, Constantinopolis, & quicquid supererat Græciæ cessit, tunc demum & ipsa ad Turcas conuersa. Creuit ex eo acris contentio. Nam & Poloni, veteri iure Valachiam sibi asserebant, & Valachi innatâ mobilitate, arma nostrorum in Turcas prouocabant. Atq; sub regno nostro hucusq; Valachia esset, ni ipsi hos illosq; prout inualuerant, vel pro libitu fouere assueti, tædij remedium, flagitiosâ apud vtrosq; perfidiâ quæsissent. Ad ex-

Occasionem Turcis occupandæ Valachiæ Transalpinæ.

Nec multò post vsurpandæ dederunt.

Altera Valachia non omnino constans.

Vsq; ad Machometem II. Polonorum amicitiam prætulit.

Inde neutris fida.

tremum, quia nostris pretium bellorum & sanguinis, non nisi eorum perfidia erat; segniùs exinde publicis opibus adiuuabantur. Nobilium multi, ius Regni priuatis viribus sæpè vindicarunt: si perinde postea firma fuisset genti fides; quam nostris ex eius compressione tantùm gloria. Ita publica quies, Turcis in occasionem vsurpandæ Valachiæ cessit. Mox sublatâ etiam libertate impositi Principes, non ex nobilissimis popularium, aut gente Turcicâ, sed vndecunq; oblati viles, obærati, quandoq; pudendâ origine vel seruitio. Neque id genus despectum apud Turcas, vltroque tales honoribus appetuntur; quia ex vilissimis minùs periculi: multi vt degeneris animi notam interpretantur. Sed maximè Christianis qui in ritus eorum transgrediuntur, ad alta aditus. His prouinciæ, decora militiæ, curæque imperij decernuntur, Turcis non regimen non dignitas patet. maius pretium est alibi nasci, & in Christum periurum esse. Valachis tamen velut solatio Princeps Christianus imponebatur. & hoc tempore, Gasparus Gratianus præerat. de cuius origine, fortunâ, & quia nostri belli pars magna fuit, paucis quoque expediam.

Et à Polonis ob frequenquentem perfidiam relicta

Turcarum imperio concessit.

Turcarum in dandis Principibus mos.

Valachis Gasparus Gratianus præpositus

Germanus is erat (quamuis aliam ferri, de natalibus eius famam haud sum ignarus) Græcij

in

in Styria natus. Causa illi mutandæ terræ, domestica paupertas, & frater natu grandior fuit. Nam is coëmendarum gemmarum gratiâ Constantinopolim profectus, vbi negotiatio prouenerat, sede quoque ibidem firmatâ, Gratianum admodum iuuenem eò transtulit. Illic in ministerio fratris adultus: mox mutando merces, terras & principes obibat. Auctæ hoc modo opes, & hæc ipsa diuagatio, breui ad non suæ spei & originis nomen inopinum extulerunt. Quippe delatus in Italiam, cum venundatis Principi Hetruriæ pretiosorum lapillorum mercibus, reditum Constantinopolim pararet; nouo quæstui redimendorum Turcarum, qui tunc captiui Liburni habebantur, animum adiecit. Delectu ergò ex nomine & conditione facto, ad octoginta circiter naui imponit, ac Constantinopolim reuehit. Vbi eò appulit, & hæc Turcis nuntiata sunt; confestim omnes accurrere: complere portus & littora: alius liberos, parentes, fratres, propinquos, sciscitari aut noscitare: alius illuuiem & squalorem reuecti cœtus mirari: quisq; vt erat nouitate rei percitus in obuium, ille in plures cumulata admiratione spargere: velut insolita Christiani ea propensio in Turcas, & non lucri studium fuisset. Mox diffusus totâ ciuitate rumor, amplissimum homini præmium tulit.

A fratre Constantinopolim traductus.

Negotiatione pretiosorum lapillorum sustentabatur.

Inde in Italiã delatus.

Turcas captiuos redimit.

Constantinopolim reuehit.

Hinc Turcarum admiratione.

Accer-

Et Cæsaris fauore. *Ducatum Naxiæ & Byssancensem adeptus.* *Tandem Valachiæ præponitur,* *Sed Gratianus ambiguus dominandi.*

Accersitum enim Achomates Cæsar, quod fidum sibi putaret virum, Ducatu Naxiæ & Bissacensi excipit. Postea imperatâ legatione, ad Mathiam Christianorum Imperatorem, quia ex voto perfecerat, redeuntem Valachia auxit. & accepere Valachi læti vt fermè ad noua imperia.

At Gratianus sublimis licet potentia; sæpè tamen pristinam conditionem, inter insperatas felicitates recognoscens, suspectas fortunæ blanditias, & Turcarum beneuolentiam habebat. ideoque dominandi ambiguus, palàm prouinciam, clam verò ingentes opes curabat. Prouiderat nempe Turcarum breues & infaustos fauores; amicitiam aliquandiu prosperam, nunquam securam; Valachorum vt leuia ita infida ingenia, potentiam inuidiæ odioque ambientium obnoxiam. Nec defuit suspicioni credulitas, dum multi Turcarum, velut in satellitium illi additi, nuntios, introitus, aperta, secreta, scrutarentur. Quapropter perinde Turcarum fauori, quàm fidei Valachorum diffisus; diu meditata consilia, in alterutram calliditatem intendebat; vt aut opes, quas tradita prouincia pepererat, aliò transferret: aut Valachia Turcarum potestati deducta, firmiorem potentiam per rebellionem faceret. Cupiditate partæ dominationis, ad retinendam prouinciam flexit:

Opes tantùm parabat.

Deinde suspecta Turcarum & Valachorum fide.

ac

ac si præsentia minùs prouenissent; faciliori postea curâ opibus: quàm dignitati consuleret. Igitur quod præcipuum videbatur, vt Turcarum potentiæ aliam opponeret, in partes nostrorum transgredi parat. Hoc enim pacto, & faciliores Valachorum animos, si in veteres dominos adduceret putabat, & oblatum restituendæ prouinciæ obsequium, exasperataque inuicem Turcarum & nostrorum odia, prompta & prospera quæque illi apud nos pollicebantur.

Tutiorem rebellione potentiam sperans.

Valachiam Polonis tradere meditatur.

Sed quia bellum, omnium quæ cum Turca gesta sunt, maximè memorabile dicturi sumus; res quoque admonet, vt primordia causásque eius altiùs orsi aperiamus.

Digressio ad causas belli.

Quamuis enim publicè à nostris negligebatur Valachia; varios tamen motus, à Turcis possessa, apud populum, apud legiones, apud primores ciebat, etiam quibus negligenda videbatur, tamen indignabantur inter prouincias Turcarum, Valachiam tot annis à nostris habitam numerari darique. Vbi illam gloriam Tarnouiorum, Seniauiorum, Lasciorum, Visneueciorum, Zamosciorum, impositos arbitrio Turcico, hostiumque artibus infectos principes exturbantium? Neque deinceps fortium virorum animi teneri poterant, vtpote qui libertatem & æmulationem amabant, coër-

Valachiam à Turcis possideri ægrè Poloni patiebãtur.

Aliquorũ illic egregia facinora.

Dux Korecius priuata arma in Valachiam infert. Prospera diu fortuna.

citionem vt speciem seruitutis oderant. Quin non multò post Dux Korecius, vsurpato exemplo, ope priuata, infestos in Valachiam exercitus inferebat, graui rabie & dolore Achomatis Cæsaris. Magnis enim prælijs sæpè & fæliciter congressus, exercitus eius clade ingenti excipiebat delebatque.

Demum infausto euentu

Nec dubium habebatur, si à nostris adiutus fuisset, & resumi Valachiam, & ipsum non capi potuisse. quod contrà factum, spem quoque & audaciam Turcis in nos præbuit, cum fatali ipsius casu, velut illa cunctos complexi victoria, animum etiam potiundi nostri assumerent.

Qua victoria sublati Turcæ.

Bellum regno Poloniæ inferre meditatur.

Inuitabat quippe, inter alia, Regnum accessu facile, nullis montibus clausum; gens laborum tolerans, multæ solertiæ, bello strenua, ac si discordia, cæteraque libertatis vitia abessent, prorsus inuicta. Versabatur & ante oculos, terra immensis diffusa spatiis, in eaque copia sulphuris, nitri, plumbi, æris, ferri, argenti, nerui & instrumenta bellorum; vbertas frumenti, numerus equorum pecorumque ac omnium vtensilium, haud minus magnifica, quàm opulentis etiam terris reperiri sueta. Inuitabat denique auidos religio, quâ votiuo obligatoque exscindendorum Christianorum odio imbui dicuntur; & insana persuasio, aliquando fore, vt soli totius orbis potiantur:

tum

tum verò illa fortuna, velut ſigno & omine, à Diis ad proferendum imperium accepto, in nos intenti. Cæterùm quia reſtincto priuati vnius bello, cauſa illis in publicum minùs ſuppetebat, ad antiqua reuoluti, Koſacorum incurſiones obtendebant.

Sed quia iuſta cauſa deerat.

Koſacorũ incurſiones obtendunt.

Duo horum ſumma nomina. Donenſium & Zaporouienſium, Liſſouienſes enim falsò ad Koſacos ab aliquibus transferuntur, quamuis leuitate armornm pernicitateque in bellis ipſis ſimiles agunt. Quippe legionarij ſunt noſtri milites, morem tantùm belligerandi, duce Liſſouio, bello Moſchouitico ſecuti, eundem nulla prorſus ſede, cum authoris adhuc nomine tenent. Rectiùs tamen hos Velites, alios Koſacos dixeris. Donenſibus, Don fluuius Latinè Tanais, ſedem & cauſam cognominis dedit. Zaporouienſium idem ſitus & origo, qua Boryſtheni propè finis eſt. Vaſta illic omnia, continuiſque ac velut ſine fine campis deſerta regio. vulgus agreſtium, ex circumiectis Kiouiæ locis collectum, illuc tranſgreſsi, in nomen Koſacorum coaluit. Neque verò illud arandæ exercendæúe terræ, alioquin fertilis ſtudium eò induxit; ſed prædarum ex hoſte dulcedo, & vt quæcunque circùm iacent, vaſta tamen & deſerta eſſent. Tartari enim per ſolitudines vagari ſoliti, con-

Koſacorum genera.

Liſſouienſes.

Donenſes.

Zaporouienſes.

Zaporouienſium ſedes.

 iuges

iuges iam cum liberis armentiſque illuc velut in neglecta promouebant. Hinc Koſacis materia raptus & gloriæ; iamque ad proximos iam longiùs clareſcendo, velut aperta terra & licentia, ingens ad eos concurſus, non multitudinis modo; ſed nobilium etiam, quos exercendæ rei militaris ſtudium eodem transferebat: aliorum, quos neceſsitas aut ſcelus patriâ exigebat. Neque illuc venientes, vrbes aut tecta receptabant; ſed vacuas ſolitudines æſtate perrando, hyeme rursùm domos quiſque ſuas, aut adiectos Kiouiæ vicos repetebat. Stephanus Battorius Rex Poloniæ, donata ipſis ciuitate Terehtimirouia, quinquaginta eos millibus paſſuum, a Kiouia ſeiunxit. Ipſi deinde ſponte in vlteriora promoti, cum vndique Tartaros ſubmouiſſent, Boryſthenis inſulas occuparunt. Id ſubſidium illis aduersùm fortuita, & occaſio aſueſcendi ad officia naualium erat. Præcipua inſularum Tomakovvka, in qua genti radix eſt; nam alias, quamuis amæniores ſæpè tamen deſeruerunt. illic medio amni poſitis tantùm mapalibus habitant; pauci ob loci anguſtiam, ſed incultu vrbium horridi, & quia periculis ſepoſiti, cæteris ferociores. multitudo alia, quæ in dies creſcit, latè per noſtra oppida diſpergitur. vbi quid ſubitum, aut in hoſtes excurrere illis conſultum, data teſſera eo-

dem

Cum Tartaris prælia.

Ciuitas Terehtimirouia.

Inſulas Boryſthenis occupant.

Inter inſulas Tomakowkâ.

illic poſitis mapalibus habitant.

Cæteri per oppida diſperguntur.

dem confluit. Otio iterum suas quisque sedes repetit. fortissimi & bellicosissimi Tomakovvkam regrediuntur. placet talibus locus, vbi Turcarum Tartarorumque imperijs adiecti, promptius clarescunt: ipso etiam periculoso aditu, velut à similitudine & inertia aliorum amoti. Nam Borysthenes, quamuis diu præceps sæuusque decurrit, tamen obuius ipsorum insulæ, quà inter aspera rupium hinc atq; illinc presso eundum est, ingenti fragore ex alto decidit, & continenter montibus aliquot deiectus, aquisque semper è sublimi pendentibus, feruens adhuc & sonans, derelicto ad dextram aluei Corcica oppido, virtute quondam & sede Visneuecij celebri, mox Tomakovvcæ insulæ aduoluitur; nomenque deruptorum & præcipitiûm, quæ euaserat ad Kosacos transfert. Illa enim Latinè Cataractæ, nostris à similitudine liminum, vt quæ nouem, velut gradus, per ordinem posita videas Porohi dicuntur. Hinc quod vltra est, zá porohi, vnde & Kosaci Zaporouienses denominantur. Mutant tamen subinde id nomen & Nisouienses, sed ex re vocantur. Nam terra apparens illic depressior, ex decliui fluminis decursu Nis dicitur; quamuis non omiserim, ob eandem causam Voliniam vlteriorem, per quam Kosaci diffunduntur, Nis quoque à plerisque vocari.

Borysthenis Cataractæ.

Porohi.

Zaporouienses aliquando Nisouienses vocantur.

Volinia vlterior Nis dicitur.

Kosacorum disciplina.

Hæc de origine & sedibus Kosacorum celeberrima. Cæterùm quod in turba mirere, multùm iam inter eos, disciplinæ & solertiæ videas: per vexilla & turmas componi, præponere fortissimos, audire præfectos, nosse ordines, intelligere occasiones, suas leges, suos magistratus habere. Ad id tamen adduci non possunt, vt agros colant, solum conserant, sepiant, rigent. quicquid prælio partum, & sua cuique manus necessitatibus subuenit. Iners quippe videtur cum terra in annum contendere, quod alicunde possis citò sanguine parare. Quapropter crebræ illis in Pontum excursiones, ob faciles appulsus aliaque ad irrumpendum opportuna. nam Borysthenes ab insula quam colunt, vix centum millibus passuum amotus, illic affunditur marique miscetur.

Excursiones in Pontum.

Recursus ad causas belli.

Sed Kosaci paruo Turcarum damno, diu mari se tenebant; donec continuis eorum apud nos expostulationibus, & nostrorum metu irritati, quantò magis exitio deposcebantur; tantò acriùs in aperta quoque & vrbes eorum effunderentur. Et Turcæ siue ad tollendos Kosacos, promptiùs nos iniuria impulsuri; siue lacerando prouincias validius pro tempore bellum seruaturi, Tartaros quoque immittebant, eorumque turmis immixti, non furtim vt antè, sed palàm populabantur Russiam. Hinc nostrorum

Turcæ Polonis graues.

Tartaros immittebant.

strorum questus, mox ira, & vt aliquibus videbatur, remedium non nisi ex bello. sed non temere illud mouendum, & omnia, iure priùs secundum pacta Sigismundi Primi experienda, ea sententia vincebat. Ergo mittebantur nuntij, fœdus & amicitiam memoraturi. irrito tamen conatu: cùm verbis benigna referrentur; re autem vetera continuarentur. Iamque in arma nostri inclinabant; ni Turcæ diluendis prolatandisque damnis callidi, vt super controuersias incursionum à Kosacis illatarum recuperatores decernerentur nostros rogando, multos spe quietis attinuissent.

Polonos de iniurijs expostulantes.

Excusationibus aut dilationibus ducebant.

Profecti igitur, è nostris, generalis exercituum imperator Stanislaus Zolkeuius: è parte Turcarum Skinder-Bassa, (id erat Dalmatæ nomen, & honor perfidiæ) iussa vterque manu ad Bussam conuenerunt. Ibi Turcæ audaciam Kosacorum conqueri, vetera nouaque damna adducere: simul percensere numerum oppidorum, quæ quamuis essent nostra, tamen vt Kosacorum receptacula dirui volebant. Aduersùm quæ Poloni obstinati, cum resoluere hoc facto vim imperij, totque oppida alieno arbitrio donum dare abnuerent; mox proferuntur à Skinder-Bassa sui Imperatoris literæ, quibus ni Bersada oppidum cis Axiacen, vulgò par-

Recuperatorius cũ Turcis conuentus ad Bussam vulgò Comissia.

Illic Turcæ multa oppida vt diruerentur postulant. Sed Polonis abnuentibus.

Ad vnum oppidum nomine Bersadam

controuersia deuoluitur. paruum Borysthenem situm tolleretur; abire incæpto iubebantur. Ergo in id vnum omissis alijs Turcæ incumbunt. nec quia tutos se in posterum hoc damno sperarent; sed infensi oppido præfecti claritudine, & proprio dedecore. *Idq; propter Basilium Bossy clarum, Turcarum & Tartarorum victorijs.* Nam Basilius Bossy, strenuus militiæ, acribusq; in ea ministerijs præfecturam Bersadæ adeptus, crebris illinc aduersùm Turcas & Tartaros excursionibus oppidanos assuefecerat; nec multò antè, cognatum Præsidis superstitionum Turcicarum comprehensum, in vinculis tenuerat. Nostri in ancipiti periculosam facilitatem, infectam pacem, siue omnia, siue nihil Turcis concederent reputantes; tamen velut tutiùs per detrimentum, quàm per bellum pax conficeretur; in oppidi vnius iacturam haud grauatè consentiebant. *Poloni quietem bello præponentes ad id damnum inclinant.* Sed vnus metus omnes tenebat, ne aliena largirentur, Ducesque in Zbaras, quorum id oppidum erat, ne sese opponerent verebantur. *Sed quia oppidum Ducũ in Zbaras erat.* Postremò à Zolkeuio imperatore, vni ex primoribus negotium datum, qui Georgio Duci in Zbaras Incisori tunc Regni, postulationem Turcarum referret. *Ambigui responsionis ad Georgiũ Ducem mittunt.* Nam neque vlli ius in priuata cuiusquam bona erat: & opportunè tum Georgius cum tribus millibus militum suorum in castris aderat. Haud dubium statim Duci videbatur, hâc conditione tentari patien-

patientiam nostram, & ex vno aliud peti. sed auitæ magnanimitatis memor, & quicquid publicè salutare non esset; priuatim non suum existimans. Ne dij siuerint, respondit, vt per me vestra & Reipublicæ pax distineatur. deferam mox in planum Bersadam. patria illic causa & cura vacabit. Inter hæc citatim præmissus Piascouius, ac intra viginti quatuor horas, quinquaginta millia passuum emensus, Bersadam aduolat: oppidanos persuasione aduentantis hostis territos, vt in tutiora sese recipiant permouet: ac raptim quibus quisque poterat elatis, noctu vt iussum erat, per idoneos & secreti conscios, ab aliquot locis, oppido faces inijci iubet. Tum vbi publica priuataque in igne consedisse certum fuit; subditus Turcisque relatus rumor, quo fortuitum oppidi incendium adsimulabatur. Quare missi à Skinder-Bassa exploratores, cùm ex ignis violentiâ, cineres tantùm & vacuum campum remansisse nuntiassent; tandem velut fortuitus euentus controuersiam sustulisset, de pace tractari cęptum. Cæterùm populo ex oppido illo exturbato & profugo, aliꝰ locus à Ducibus in Zbaras datus, in quo subitis ædificijs exstructis, deducta noua colonia, quæ ab eius loci fluuio Bobroua etiamnum dicitur. Ita vnius Ducis, priuati dispendij contemptoris liberalitate, nec malè inopi multitudini, & egregiè omnium

Eius magnanima responsio & destinatio.

Præmittit Piascouium.

Vt oppidum manu sua exurat.

Turcæ credunt fortuitò haustum.

De pace vlterius tractant.

Bobroua noua colonia populo exturbato deducitur.

nium voluntati cõſultum. qui magnus animo, nec minor hoc facto, quàm ex victoria triumpho, æternum magnanimitatis ſuę exemplar dedit. quippe ſeipſum vicit, nec modò patriæ oppidum, ſed & hoſti affectum donauit. ne reſpectu quidẽ potentiæ ſuæ motus, in ſe potiùs, quos in hoſtẽ portauerat, effudit ſpiritus. Sed faciliùs adhuc à Turcis diſsimulabatur bellũ, quàm odium. Sub idem enim tempus, aliam arcem oppidumque nomine Raskovv, Ducum in Oſtrog, ad Tyram ſitum, ſubita Tartarorum violentia vaſtarunt: vana apud nos excuſatione; cum inſolentem ſemper Scytharum gentem, etiamſi ſummâ ſeueritate regatur, in rapinas corruptam dicerent. Neq; adhuc duorũ non ignobilium armis bellicoque apparatu oppidorum excidio contenti, Koſacorum tamen iniurias, vt armis perſequeremur inſtabant; callido & doloſo cõſilio, quos ſi noſtri aſperaſſent; illi promiſsis à Cæſare premijs libertateq; ad defectionẽ deinde in nos vertere, occultis literis, vt poſtea innotuit conabantur. Sed Zolkeuius quantùm è Republica peteretur haud ignarus, corripuiſſe tãtùm & oſtendiſſe arma ſatis ratus, vltra nõ inſtitit.

Eodem tempore Tartari Raſkow oppidum Ducum in Oſtrog vaſtant. Vanè, excuſant tamen.

Petunt vt Koſaci armis premantur. Nimium doloſo conſilio.

Ex eo auctæ Koſacis in Turcas iræ, quas pręterquam caſtigatio imperatoris, & vulgata de excidio ſuo fama, fides etiam propè viſi exercitus accendebat. Inde non portus modò & proxima maris,

Quo Koſaci exacerbati, Turcarũ prouincias acrius infeſtant.

ris, sed interiora vrbesque Turcarum penetrare, premere, exscindere: cuncta incendijs, cæde, sanguine complere. quin non multò post suggreßi Constantinopolim, Cæsarem venationi intentum trepidumque, fuga intra mænia compulerunt, accensis circum vicis suburbiisque. quæ omnia tunc forte præsenti, ac velut per ludibrium, super firmanda fœdera misso nostrorum legato, à Turcis è propugnaculis monstrabantur. Ita flagrantior quoq; Tartarorum vis. Hîc florentißimum Rusßiæ latus, infestis armis tenebatur, vrebatur: illic opulentæ Turcarũ prouinciæ & vrbes excisæ soloq; æquatæ, à Kosacis nostris iniuriis rependebantur. *Ante-vrbia Constantinopolis incendunt.* *Tartari Rusßiam sæpius populantur.*

Atque cum vetera vtrinque redirent; iterum Zolkeuius postulatus à Turcis arbiter controuersiarum, insigni non militum modò, sed etiam procerum manu, ad Orininum haud procul Cameneco, statiua agebat. vbi cùm à Tartaris insolẽti accursu turbaretur; repulisse propius suggressos cõtentus, eodem quo antea consiliorum tenore, vt pacem seruaret aut haberet, graui edicto, nè quis abeuntes insequeretur, omnes tenuit. Hinc in eũ odia, & multorum suspicio, tanquam corrumperet victoriam; ipso etiam hoste, quoties Rusßiam popularetur, (bonis ei⁹, nota arte, intactis relictis) suspicione eum maiori onerante. qua ille pressus, antea nec ausus, nec vt in tempore memorabo, *Alter recuperatorius conuentus ad Orininum.* *Tartarorum intolerãda insolentia.* *Zolkeuius iras Polonorũ moderatur.* *Astus hostium.*

ad vltimum ſatis cunctatus erat. Interea per Bohemiam, Vngariam, & iuxta ſitas Prouincias, in ſuum dominum feruebant bella: commoda Turcis occaſione, velut citius, dum alij occuparentur, cum noſtris patrari bellum poſſet. Et rebellium quoq; legati Conſtantinopoli tunc degentes, propria cauſa Oſmanum Cæſarem ſtimulabant; haud perinde formidoloſo ſibi futuro Ferdinando, ſi noſtri per acies diſtinerentur. Ita intentã iam diu in bellum Cæſaris curam, inſuper in iniuriam perpullerunt, vt is repulſo ab vrbe cum Regiis literis Otfinouio, ius etiam hoſtium, ſacra legationis, & fas gentium temerarit.

Rebellium legati Oſmanũ Cæſarem aduerſus Polonos impellunt.

Et ipſe apertè fœdus violat.

Hic rerum noſtrarum ſtatus cum Turcis erat, qui Gratiano (ad quem redeo) ſpem vt nouandis rebus anxiam, ita audenti paratam monſtrabat. Sed ne intentatis popularium animis, noſtros fruſtrà turbaret, ad concilianda primùm Valachorũ ſtudia conuertitur. & vt erat exercito per mercaturas ingenio, maiori dehinc in omnes beneuolẽtia agere; comitatem facilitatemq; grata barbaris vſurpare; nobiliores cultiori in honore habere. iamq; cũ primoribus ſecretò, iam palàm apud mobiliſsimum quemque, ambiguè de Turca diſſerere. quandoq; duritiem imperij, pudendamq; ſeruitutem exprobrando. alios ſpe, alios gratia, omnes factionibus impellere; nihilq; turbamenti

Regreſſus ad Gratianum.

Gratianus publicolam induit.

quo aut

quo aut ambiguos illiceret, aut promptos firmaret, omittere. vt iam appareret, eum socios & partes quærere. Neq; verò fugiebant ista Turcas, qui circumdatâ Gratiano, specie honoris validiori quàm antea suorum manu, apertiore famâ, verba, vultum, tacitum etiam murmur, Constantinopolim, aucta omnia, ac velut in annales excepta trãsmittebant. *Turcæ id aduertunt.*

At ille quantò acriora in se Turcarum odia, & auersam Cæsaris voluntatem tacitis nuntiis persenserat; tantò celerando quod conceperat intẽtior: offerre Valachiam, apud nostros instare, pręcipuos quosq; exstimulare: Irent aduersus terrarum ereptores: reciperent suam quondã prouinciam, æquitate quàm bello, causa quàm armis. adesse sibi si necesse fuerit, robur equitum, arma, viros, fidem partium; nec defuturas Valachorum cohortes; seq; in omnia promptum, seu ducem, seu exinde militem mallent. Monebat simul necessitatis, vastitatem Podoliæ, Russiæ, notaq; lugubrium cladium nomina sæpius referens: innuebat meliorem esse belli, quàm quietis causam, & vbi suspecta pax, tutius bellum. tum ne vltrà talia per desidiam exspectent aut patiantur, adhortabatur. Et nostros quidem his & similibus, ad spem repetendæ dominationis erigebat: ipse autem, quamuis Valachorum comparata antea teneret *Gratianus Polonos ad recuperandam Valachiam stimulat.*

 studia;

ſtudia; ſubinde tamen aduerſa reputans, metu, ſpe, ratione, interdum fluctuabat. Verſabatur enim ante oculos, Turcarum intentum in ſe odiũ & ſupplicium; fama crebris exploratorum rumoribus in dies fæcundior; fauor Valachorum nunc promptus, in periculo forte languidus; & fortuna ipſa, proſperis non ampliora promittens, aduerſis nihil medium, ſed extrema & præcipitia minabatur.

Adhuc tamen anxius.

Valachos in conſcientiam & rebellionem trahit.

Tandem, quod in factionibus ſecurius ſuccedere ſolet, vno crimine vniuerſos obſtringere, firmioresque ex conſcientia reddere parat. Neq; id ipſi in arduo fuit, apud gentem pridem ambiguam; tum quoque tributis & iniuriis Turcarum grauiùs quàm bello conflictantem. Nam initio Mahometes modicum tributũ Valachis, duo tantùm aureorum millia iuſſerat: mox auctum in annos, & ſexaginta millium, vſq; ad Iuoniam eorum Principem, ſecutis Cæſaribus numerabatur. Factâ poſthac contra eum Selymo Cæſari per Principem Tranſalpinæ Valachiæ, ſi Petrus frater dominationis potiretur licitatione, immensùm excreuerat; duplicatoq; numero, centũ viginti millia aureorum ſingulis annis ærario referebantur. Nunc ſublata iſta, & quo nihil atrocius, auaritia in crudelitatem verſa, quæ iure exigi nõ poſſunt, rapiuntur. non modus, non tempus exactionibus ſtatum;

Tributa Valachorum ſub Machomete II.

Sub Selymo.

Nunc quomodo exiguntur.

statum; sed libido tantū Cæsaris, & Principi quod iubetur dandi necessitas. Vnde miseranda vbiq; rerum facies. dispositi à Principibus exploratores, qui in opes cuiusq; intenti, locupletissimos corripere, fortunis euoluere, rapere, spoliare; non sacro, non profano abstinere, sed cuncta in fiscum cogere, nulla miseratione Principum, vtpote exterorum; & quibus, pro retinenda dominatione, ista est apud Turcas necessitas.

Gratianus transitionem ad Polonos suadet.

Ergò postquam his recensendis Gratianus Valachos commouerat; audentiùs onerando, vetus etiam transitionis ad nostros consilium perficit. moxque æqua à Polonis semper imperata tributa, veterem amicitiam, rata pacta, constantem fidem, aliaque conciliando assensu opportuna memorãdo: tandem redintegranda ista suadet. Nec ideò, inquiens, quasi minor sibi ad depellendum Turcarum iugum, in Valachorum virtute & armis fiducia; verùm posse optata, nullo domestico damno, externo periculo peragi. Nam si Polonorum aduersùm Turcam necessitatem, tot Tartarorum incursionibus, seruitia, ingenua, plebes raptim abactas, aliaq; scelera ob pernicitatem inulta æstiment: bellandum quoque illis aut vetera toleranda. at dum Poloni arma sumūt; posse Valachos quietos in prælio, securos in periculo: postremo si pugna placeret, bellatores etiam in acie agere.

agere. Interea arma fortunamque in integro tenerent: libertatem alienis potius telis manibusq; quàm proprio casu aleâq, tentarent. Visuros breui à Polonis reseratam Seruiam, Bulgariam, impulsasq; Turcarum vires. Iuuabit inde, aut secura libertate in otio frui; aut armatos vestigijs vincentium insistere. His & talibus alliciebantur Valachi, vt concupiscerent magis quæ suaderentur, quàm quod in rem esset cernerent. quippe nostros statim interiora rectaque in Græciam aduersus Turcam pergere, exercitum Danubium transgressurum fingebant credebantque. neq, aliâ falsi verique curâ, tanquam cunctari seruile, properare audendo regium foret; vulgi more post alius alium, quasi prudẽtiorem secuti, obstricti mutuo fœdere, in consilium verbaque Principis iurauere: eò audentius, quò plus fidei afferebat falsa Gratiani miseratio, atq; gratior videbatur Princeps ipse culpæ vel gloriæ author sociusque.

Et persuadet.

Osmanus in eum & Polonos Skinder-Bassam mittit.

Vix paucis diebus, silentio pressam conspirationem, excepit confestim fama, statimq; Osmano Turcarum Cæsari tulit. is accitum Skinder-Bassam ire properè, ferreque in Polonos bellum, & Gratianum restrictum vinculis ad supplicium Constantinopolim retrahere iubet. At Skinder-Bassa, dum colligit copias, aduocat itineri milites comitesque (nam & Gratianus aduersus pericula

cautus;

cautus; & Valachi fauore Principis imbuti, velut nouo bello aggrediendi videbantur) opportunũ Gratiano persequendarum rerum tempus & occasionem dedit.

Is enim, cum simulatâ in nostros propensione, Tartarorum incursiones ante sæpius nuntiaret; tum quoque velut imminentem apparatum indicio præueniret; continuus incitandis vocandisq; in Valachiam nostris instare. Ecquid adhuc cernerent, à Turca sperari semper pacem, haberi nõ nisi armis & prælio posse? quanquam quid pacẽ? cum tot populationibus, continuum bellum, captaque pridem Russia videatur? Hærerent sanè quieti, sequitur tamen necessitas pugnandi quam fugerent. Inde Turcarum consilia, constans & decretum bellum; præfectum exercitus Skinder-Bassam, & alia quibus accomodatiùs, ipse etiam sui anxius, alios terreret aut accenderet, aperit fingitque. Insuper velut ferendo auxilio promptus, viginti quinq; millia armatorum, commeatum, opes publicas priuatasque, & cætera immodicè vt natura trepidantiùm promittens, impellere; vt acceptis promptissimis occuparent Valachiam, euntique occurrerent hosti. hac solâ via Turcam fundi posse; fessum itinere, impeditum locis fluminibusque: si ante ignaro superfunderent, quam ille collectum meditatumque ostenderet

Gratianus id Polonis nuntiat.

Auxilia contra eum promittit.

Vt ipsi occurrant suadet.

D

deret bellum. denique si properant, non vilem aduersùm Tartarorum colluuiem victoriam; sed castra Turcica, Valachiam ipsam, pretium laboris, gloriæque peti. at si consultant; si cogitant; tenet Valachiam & dimidium facti Tyrannus.

Ipse in vtrũq; paratus. His & pluribus in eundem modum nostros permouendo; ipse interea magna vi auri argentique & pretiosæ supellectilis congesta, diploma à Sigismundo Rege (quo præfectis & procuratoribus prouinciarum, liberum quocunque vertisset illi dari effugium mandabatur) impetrat, velut aduersùm fortunam prouidus, cæterum præsentibus diffidens, occulta spe fugæ. *Diploma à Sigismundo Rege impetrat.*

Poloni quoq; in bellum parati. Interea crebrioribus in dies Turcici apparatus nuntiis, per Poloniam crescebat fama, cui fidem facesque verba Gratiani, & præteritorum euentus addebant. Nec iam dubitatum de bello; hæsitationem tantùm, pergerentne in Valachiam, an in Polonia opperirentur hostem attulit. *Dubitant.* Quibus enim abduci regno militem displicebat, non ambigua referebant quæ inde sequerentur. Orbari patriam fortissimorum virorũ præsidio, opes priuatas publicasque deseri, aliò nouissimam regni fortunam transferri; domi metum, pauorem, & in dubia spe, certa belli mala relinqui. atqui ad custodiam regni miles conscribitur, non qui huc illuc traiiciatur & bellum quærat. Si communis *An à patria propulsandũ.*

Mars

Mars, si promiscua bellorum æstimantur; satis tamen casuum, satis periculorum patriæ superesset, quamuis ea valido firmaretur exercitu. quid, si vasta & patens irrupturis hostibus relinquatur? An festinamus adhuc cum Valachis vires & amicitiam iungere, vt primo quoq; tempore, toties experta ipsorum perfidia, nos inter omnia infesta & hostilia, in acie corripiat? Ita subsidio Valachis, ita obuiam hosti irent, vt & illic tot funerum cladiumque, & hic securitatis publicæ meminissent.

Ad hæc & talia disserebatur contra: Multum interesse, in sua quis pugnet terra, an alienam armis metuque teneat. Domi si vincas præmium tibi cruor tantum hostilis, & sæuius rediturum bellum: si vincaris tua patriæq; captiuitas imminet. at si in aduersam ditionē te inferas, ruit inde velut soluta compage imperium. quicquid enim mobile, seditiosum, odio vel metu occultū, mox te præsente ausurum est in bello, quod in pace concupiuerat. inde noua castra, inde ad manum miles, & quæ nunquam speraueras affutura studia & auxilia. Credendum id Turcarum incrementis, qui hoc pacto, ex paruo pudendoque quadringētorum Scytharum secessu, ad eam quæ cernitur surrexere magnitudinem. vna illis pugna Cappadociam, Pontum, Bythiniam, Asiam minorem,

An in hostilē terram transferendum.

Pamphiliam, Ciliciã tradidit. vnius expeditionis impetu, Baiazetes quartus imperator eorum, Macedoniam, Thessaliam, Phocidem, Bœotiam, & quæcunq; ad Bulgaros & Illyricos erant prouinciæ in potestatem redegit. Habet nimirum hoc audacia, vt solo euentu facilia demonstret, quæ segnibus ardua videntur. Ardeat nunc euasteturque vlterior Græcia, & castra Polona, Constantinopolis immineant portis: aperiet & recludet bellum, varias quoque in Turcas mentes, quum alios libertas, alios tædium, graui superboque domino hostes, atque euntibus socios dabit. Verùm si neque id adsit; iturus hinc est Polonus eques, religione, fide, moribus, amore sibi connexus. quæ verò contra legiones? qui milites? scilicet è Dalmatia & Illyrico, coactæ Ianissariorum rapinæ, Scythæ, Sarraceni, Epirotæ, mixtusq; ex colluuione diuersarum gentium exercitus, cui non lingua, non fides, non arma, non causa militandi eadem: ad breuem impetum validus, vbi sustinueris, aduersis dijs in fugam consternatus, vltra neque imperij, neq; armorum memor. Atqui facilius fuerit tales in propriis latebris opprimere, quàm si domi hæreas, variis frustrationibus pugnam eludentes vincere. Denique legiones illic non milites: & vtrinque homines, vtrinque corpora, exæquabit quamuis impares ferrum, vnaque victoria instrumentum sequẽtis erit, quæ non semper sanguine

guine vel acie, sæpius deditione gentium, quandoque & fama paratur. Proinde in mediam potiùs Græciam Thraciamve auertendum bellum, quàm in patria per singulos annos immenso sumptu excitandum expectandumque. & miles hostili dehinc solo virtutem exerceat; quàm domi nitidus & quæstuosus militiam per oppida expleat. Neque sanè hoc pacto orbari patriam, quin remotius singulorum periculis hosti viam obstrui. Quid enim profuturum retentum etiam domi exercitum? si vastum nulloque claustrorum intersepto munitum regnum, vix immenso milite custodiri potest? Quærendum tunc quoque bellũ esset, & ad inferentem se, vacuis milite locis hostem, huc illuc vertendum agmen. at si in hostile solum infertur miles, simul illuc ista, simul fuga, cædes, cæterasque belli clades à patria transferri: communi equidem vtrisque aleâ; sed promptiore ijs fortuna, quibus melior in bello causa. Frustra Valachorum inconstantiam obiectari: quasi non alij quoq; aduersam nobis aciem struxissent, & tamen quos diu hostes experti sumus, ciues & amicos continua ac incorrupta fide hactenus habemus. Et Valachi, amicitiam, opes suas, potiùs nobiscum habeant, quàm si Turca præualeret, arma aduersùm nos ferant. Irent igitur & quantò Turcis, modestia, bonis artibus, causa armisque

 præsta-

præstarent, tantò promptius Valachorum fidem, & ex hoste victoriam sperarent.

Transferendum. Accendebantur his multorũ animi, quos Gratianus spe & pollicitationibus fouere suetus, acrius impellebat. immotus tantùm ad ea Stanislaus Zolkeuius, supremus exercituum Dux, & Cancellarius Regni stetit; non quia diffideret Gratiano, qui cautos etiam & prouidos permouerat: sed adhuc inerat seni cauta cunctatio, illudq́; vetus: Omnia prius consilio experiri quàm armis sapiẽtem decet. At dum alij instare, prælium poscere, velut rapturi bellum nisi ducerentur; ne quid etiam ad odiũ militis, qui periculi dum cupit, quã moræ patiẽtior: haud multùm deinde cunctatus, audentiora suadentibus, accessit. Itaq; dum collega Stanislaus Konecpolscius, impiger armis, ingensque animi, vexilla signaque, & quicquid militum erat, destinatum ad locum colligit: ipse interea, filium Ioannem Capitaneum Rubiesouiensem, iam inde à puero cõtubernio militari assuetum, componi itineri & prælio iubet. simul literas ad Sigismundum Regem, tanquam bellum approbaret, fatoq́; prouidus occurreret, hunc in modum componit.

Zolkeuius primo renuit.

Postremò assensit.

Konecpolscius milites colligit.

Zolkeuij literæ ad Sigismundum Regem.

Fuisse olim eam mẽtem Sixto V. Pontifici Romano, & Philippo II. Hispaniarum Regi, aliisq́; Christianis Principibus; vt Turcarum genus regnorum

gnorum tantum & Christianorum excidijs natũ; sociatis viribus, in terris ipsorum armis, belloque premerent: nisi inuida magnis conatibus, mors Stephani Poloniæ Regis, quẽ ei expeditioni Ducem, vnanimi consensu destinauerant; secreta, necdum adulta quę Senatui & Poloniæ ordinibus proponerentur consilia interuertisset. Neq; etiamnum aliud domandæ fœdissimæ genti se videre vtilius, quàm si noster exercitus, in Prouincias Turcarum effunderetur. quippe quibus in appetendis alienis regnis summa audacia, in propriis tutandis par formido adesset. Cæterùm cunctatum se hactenus, ne fortiora consilia secutus, atq; cum parua manu egressus patriâ, velut vno ictu exercitum absumeret. Iam verò cùm Valachi inuitent, auxilia promittant, miles consentiat, omnes vrgeant, non se vltra detrectare discrimen; imo cuicunq; & seipsum & filium vnicum offerre. Hoc tantum à Deo votis expetere, vt si aliquid sinistri immineat, id suo potius filiiq; sanguine & vitâ, quàm exercitus, patriæque damno, pietur. solatium mortuis & præmium fore, si teneret Rex vtrorumque memoriam: aut superstitem bello filium fortuna si seruaret, patris vicem in ipso neu obliuisceretur. Sibi enim iam actam ætatem, certum & decretum mori: hoc solum seni fesso laboribus, & expeditionibus relinqui; nouissimum.

Bari 25 Aug. uissimum spiritum domi inter contumelias, an in acie per fortitudinem effundat.

Talibus firmatus ad castra pergit; vbi datum *Dein pergit in castra.* iussu Konecpolscij viæ signum, & militem in armis inuenit. mox acceptus in medium, signa ferri *Numerus militum.* iubet. Quinque millia militum erant, paruꝰ equidem numerus, sed si concordia adfuisset, cùm virtutis haud pęniteret, in ferendo quouis bello sufficiẽs. sequebantur Kosakorum duo tantùm millia. alij reuoluendo odia, quibus acerbior in coërcendis ipsorum, aduersum Turcas excursionibus fuerat; quietem, gloriæ & gratuitæ militiæ *In Valachiã Poloni intrãt 3 & 4 Sept.* præposuere. Vix penetratum erat ad Tyram, agmenque traijci fluuio cæptum; confestim non rumor, sed trepidi vndiq; nuntij per Valachiam incedunt: Polonos iam terra potiri, ingẽtem exercitum rapi agique. quæ cuncta sperata Gratiano, subdita adhuc ab ipso atrociori famâ; quò in cædem Turcarum se obseruantium, Valachos metu vel merito Polonorum promptiùs impelleret, in maius attolebantur. Tum verò audentibus *Turcæ à Valachis cæduntur. 5 Sept.* paucis, non populus modò, & parata alienæ audacię plebs: sed equitum & nobilium pleriq; posito metu incauti; tanquam deinde per flagitium, apud nostros, fauori præmioque propiores, in cædem Turcarum ruunt, ignaros trucidant. sanguis, mors, vulnera passim: nec vlli moderatio

tio aut finis; sed permissâ vulgo licentiâ, donec inuisa gens & facietas permansit. Pauci tantùm Turcarum, quos fuga fortunaue subtraxerat elapsi; per longinqua & auia, integri, pars vulnerati, Skinder-Bassæ iam Valachiæ appropinquanti occurrerunt: simul Gratiani conspirationem, Valachorum defectionem, nostrorum irruptionẽ, vera falsaq; in modum metus & periculi attollentes, retulerunt.

Qui elapsi Skinder-Bassæ occurrunt & omnia nũtiant.

Peruenerat quoq; ad castra Polonorum de cæde Turcarum fama, quæ adeò militem mutauit, vt quasi debellatum fuisset, contemptius inde vagari, prædam velut in hostili solo exercere, atque disciplinam, quam vtcunque hactenus Turcarum timor, & Valachorum suspecta continebat fides, remittere inciperet. Vnde alius & Valachis animus, cognita insuper paucitate: non tamen propensio in Turcam, sed odium in vtrosque par; ex Turca si præualeret etiam metus. Verùm nondũ spretâ virtute nostrorum, neutri parti adhærẽdo, opperiri futura, atq; ex euẽtu bellantium, abnuere aut agnoscere fortunam, faciliori apud victores, excusatione aut veniâ, decreuerunt. Gratianꝰ quoque, qui incertum omiserat an distulerat contrahere promissas copias, vbi minorem spe exercitum aduenisse, certiori nuntio accepit: vitatis nostrorum castris, recta Chocimum conterminã

Poloni audita cæde Turcarum securi.

Valachi quibus adhære- ant, hærent.

Gratianus fugam meditatur.

Russiæ arcem flexit. nec iam de imperio sed de salute sollicitus, quomodo per Pokuce, prouinciam nostram fugâ in Germaniam euaderet, circumspectabat. Sed occupauit Zolkeuius ea consilia, inuitatum enim per literas, vbi nectere moras; necdum collectum militem, & sæpius incerta vanaq; respondere didicisset: id fortè quod meditabatur suspicatus, vt veniret in castra seuerioribus literis admonet. quibus ille territus, certo si abnuisset exitio, vltrà nec fugiendi nec manendi potens, consilium cui impar erat, fato permisit. Itaq; non multò post, paucis suorum comitatus in castra venit: auertenda suspitione, lætitiam & gratulationem vultu ferens; animo anxius, & deteriora metuens.

Sed eam impedit Zolkeuius.

Gratianus venit in castra Polonorum. 7 Septembr.

Suspectabantur iam inde à Ducibus Gratiani & Valachorum artes; pars tamen sanitatis erat illas premere, ne deprehensæ à milite, quem confidentia, & spes donatiui à Gratiano, promptiorem ad officia dabat; turpem in castris ante prælium trepidationem concirent. Igitur Duces metum & noxam conscientiæ Gratiano pro pęna satis esse rati: tum eo in castris habito, Valachos ad se inclinaturos sperantes, in simulationem compositi, omnia honorifica vt in Principem vsurpãt. adhæc ipsum & comites donis deuinciunt, adiectoque conuiuio per epulas & vinolentiam consilia,

Cognoscuntur sed premuntur à Ducibus Gratiani artes.

Gratianus benignè habetur.

Conuiuio excipitur.

lia, copias, animum hostium ab eo expiscantur. Sed non ideo incautus Gratianus, cuncta reconde- re, numerum extenuare, septem, nouem, octo millia Turcarum adesse, dicere, negare. Id plerisque nostrorum suspicioni, pluribus audaciæ fuit. nec deerant qui Ducibus instarent, vt versus Techiniam & Belgradū (quò antea destinauerant) indeq; in Tartarorum sedes bellum ferrent. Sed Duces metu pauci exercitus, simulq; Valachos aliquo victoriæ pretio in deditionem pertrahere volentes, gloriam potiùs retinendæ Valachiæ præposuerunt. Itaq; ire inde versus oppidum Cetsoram, camposq; & locum, quem olim Ioannes Zamoscius insederat, occupare ipsis visum.

Ille nihilominus cautus numerum hostium extenuat.

Duces mutant consiliū de sede belli.

Aggregabantur interea ad Skinder-Bassam, magnæ Turcarum & auxiliariorū copiæ. aderat Galga Chami frater, & Kantimir cum ingenti Tartarorum exercitu. quin aliquot primores Valachiæ, ad Turcas profugi, exemplo, reliquos in deditionem & auxilium belli pertraxerunt. At Gratian9 in castris nostrorum iter & tædium ducens, non iam Princeps aut auxiliarius, sed belli tantū causa: incertum, spe adhuc, an quia proditis quoquo modo nostris, tutiorem fugam vel meritum apud Turcam putaret; militem ad prælium & festinatos casus continuo impellebat. Facile, inquiens, oppressuros Skinder-Bassam, si improuisi longin-

Galga, Kantimir cum exercitu Tartarorum veniunt.

Valachi ad Turcas transeunt.

Gratianus tamen turbat.

quitate itineris feſſum, ſine Scythis inualidũ, excurſione valida adorirentur. nam & fortes ſubitis terreri, & audaces à fortuna iuuari ſæpius expertum. Acceptumq; vulnus nimia fiducia fuiſſet; niſi Duces prudentes, militem ſub imperio & vexillis tenuiſſent.

Figitur belli ſedes ad Ceſoram oppidũ 12 Septemb.

Ibidem caſtrametantur.

Ventum deinde Cetſoram, miſſusq; cum expedita manu Odrziuolſcius, ſpeculatum conſilia, animum, itinera, copiaſque hoſtium iuit. alij ad expediendos commeatus, cæteraque quæ in rem videbantur dimiſsi. Zolkeuius verò ingreſſus dimenſa olim à Zamoſcio caſtrorum veſtigia; ſed diruto vallo, & humili foſſa, reliquas legiones reparare iubet. Mirum, quàm fides Gratiani, & quia nulla euntibus apparuere arma, ſecurũ ideoque lentum ad obſequia dabat militem. Quid enim aiebat ſibi à Ducibus decerni? nimirum vt nomine militiæ, cumulos terræ & foſſorum operas accipiat. Propria militum arma manusque. fæminis tantum & imbelli vulgo foſſæ & vallum ſalus. quibus nunc cum hoſtis deeſt, abditos ſe aduersùm campos tenere Duces parant. Aſt vbi ingenti tumultu, Odrziuolſcium & hoſtes aduolare, aſpectus famaq; eadem tulit: tum verò intendere operas, circumagere corpora: & vt trepidis rebus contingit, alter alteri præcipiendo, ſuamq; ignauiam obiectando; aduerſis imperium deſiderabant,

Odrziuolſcius ſpeculatum miſſus conſilia hoſtium cum hoſtibus redit.

derabant, quod prosperis datum non intelligebant. Deductum tamen postea opus minori trepidatione: quia nec barbari, turbare munitiones ausi; & quanquam vicino hoste, multitudinem tamen armorum, propinqui colles, arbustaq; occultabant. Signum deinde frumentatoribus tormento vt redirent datum. pars regressi: plures onusti præda, aut palantes per agros, in manus hostium circumuenti venerunt. Iam quoque flexus erat ad vesperam dies: nec hostis tunc certamen ausus, militem quiete, velut timoris indicio, ad futurum prælium acuebat, redibatq; remissa hactenus virtus nocturna meditatione belli. *Illo die abstinetur vtrinq; à prælio.*

Orto die Turcæ & Tartari, quò discreti manifestius spectarentur; sibi quæq; gens separatim, per turmas & vexilla compositi, stetêre. Illorum, octo millia, ad dextram, edito montis, qui Cetsoræ superiminet: horum triginta millia, supercilio haud procul distantis tumuli, qui Delidolinæ (sic loco à profunda valle dicto) adiacet. Secunda fermè hora diei, ferocissimi cuiusque nostrorum procursu, prospero euentu crebræ velitationes, in longum diei productæ: iamq; ex fortuna & ira ardescentibus animis, infecta etiam nostrorum signa in apertum effundebantur. Sed hostes haud fidentes suorum virtuti, frontem & latera relinquunt. inde circumgressi ad ripam Pruti, tota vi, in leuis armaturæ militem, munitionibus castrorum *Hostes compositi per vexilla consistunt 18 Sept.* *Velitationes.* *Tartari in Velites incurrunt.*

rum

rum adiacentem, cui Valentinus Rogascius Moschouitica expeditione, iuxta ac paulo ante facta in rebellem Vngariam irruptione, victoriaq; clarus præerat, incurrunt. Turbabanturq; densis Tartarorum cateruis leues cohortes, ni Dinophius bello strenuus, manuq; promptus, cum aliquot turmis equitum, citato aduectus equo, rem propè inclinatam restituisset. Tum verò accensi meliore successu Velites, ne aut accepisse aut desiderasse auxilium viderentur, valido impetu connixi, quantò ferocius accurrerunt, tantò acrius in fugã pulsos barbaros disijciunt cæduntque. Iamque haud procul iusto prælio res fuisset; ni hostis nudato campo, exercitum in colles pristinos properè subduxisset. Id signum perculsi fuit, an ad astum conuersi, incertum. Nam cum apud Tartaros, cedere consilij potiùs quàm formidinis sit, ita dehinc cautè pugnatum, vt nullus audentius in nostros effusus, capi vel cædi potuerit: sed velut simulato pauore, quò nostros fuga inescatos, & longius euectos dolo circũuenire animus esset, refugere videbantur. Sensit ludibrium & astum Zolkeuius, signoq; receptui dato, ardorẽ & fortunam militis repressit. nec ille vltrâ institit, cui sequẽdi desiderium nox etiã & lassitudo ademerat.

Dinophius cũ suis erumpit, & pugnam restituit.

Velites pellunt Tartaros.

Tartari retrocedunt.

Eorum consuetudo in pugna.

Zolkeuius receptui canere iubet.

Irritatus tantùm Polonus reducitur in castra, ac prosperis ferox, optando diem aduersus eludentes

Poloni feroces.

dentes hostes, vltionem fremitu & iracundia explebat. mox velut ingrata veniret nox, quę in posterum diem dubiam certaminis expectationem faceret, circumsistit Duces & Centuriones, oratq;: Ne pugnam differendo, abditos vltra in vallo more fœminarum tenerent. non enim fossam aut vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data. neq; se in spectaculum fugientis hostis, sed in bellum assumptos. Itaque aut certamen sibi Duces, aut si quies placeret, emensis tot itineribus, maturum otium concedant. Et verò premebat Duces, præter militum preces necessitas in loco, vbi nec sperare vllam opem poterant, & si diutius morarētur, annonæ propè inopia instabat. Sed quanquā magis suorū animis, quàm viribus fiderent; non ignari tamen, primis ausis, hosti metum aut fiduciam gigni: statuunt ostendere aciem, & dato die prælium incipere. Atque cum deliberabundi de crastino prælio, capita conferunt; fortè interceptus à vigilibus vagus è Tartaris adducitur: cuius indicio cētum millia hostium adesse cognoscitur. Differre inde summam certaminis Duces Centurionesque parabant: sed miles impatiens moræ, quatere arma, nolle requiem, optare lucem. Videret tantum aduersos, ac si ab imperatoribus non daretur, se ipsum occupaturum tempus & occasionem pugnæ minaciter strepebat. Adeò tunc

Summam certaminis in crastinum deposcunt.

Nec Duces abnuunt.

Cognoscitur à Tartaro captiuo adesse hostium 100000.

Sed non creditur.

tunc aut hostem contempserant; aut quod tantis velut referebatur copijs, suorum non restaurasset fugam, illius tantum numerum adesse haud credebant. Ergo & Duces, ne aduersa militi cunctatio, audaciam quam in victoriam fouisse par erat, eximeret: relicto valido à tergo castrorum, quâ fluuio diffidebatur præsidio; postero die auidos certaminis in apertum hoc ordine producunt.

Instruitur Polonorum acies 19 Sept.

Vna & altera carrago, quas lixæ agerent, ex cẽtum circiter vehiculis conficitur. vtriq; à tergo, fronte, & lateribus quatuor tormenta, insuper aliquot bombardarum sarraca adduntur. Tum sic instructæ, facto pediti spatio, quo inter vehicula & tormenta commode reciperetur; ambæ duabus castrorum portis simul emittũtur. addito præcepto, vt pariter præcedentes, eatenus ex æquo progrederentur: quoad relictus in medio campus, succedentes sibi legiones, totumq; exercitum reciperet. Sed incassum imperia data. nam cum Ducum alter, graui senecta vix omnia per se interuisere posset: alter vt ordo agminis in aciem adsisteret, emittendis cohortibus attenderet: aut plurium securitas vel audacia obsequium eximeret, sinistra carrago haud procul vallo substitit. dextra quoad manipuli explicabãtur vltra quam satis progrediens, frontem propriumq; latus latè & longè nudauit. Adeo vt & vis tormentorum,

quæ

quæ ideo pro castris & carraginibus ad se versus directa erant, vt quacunq; intrantem exciperent hostem, distantiâ languesceret: & quæ quadrata acies stare debuerat, laxatis ordinibus, dextrum cornu in enormem inutilemq; mucronem porrigeret. Vbi sic legionum agmina stetêre fulgentibus aquilis armisque; Turcæ quoque & Tartari, à suis Ducibus, vt nouo semper & coniuncto orbe, frontem lateraq; incursantes, pari vi & velocitate nostras acies rumperent, simulq; recurrerent, in densos cuneos compositi emittuntur. Atque qua frontem dextrumq; latus infirma conspexerant, illic truci actũ primum quod nunquã credebatur, immensoque agmine incumbunt. *Nec hostes detrectant pugnam.*

Excipiunt hanc nostri intrepide barbarorum vim, primoque impetu aduersos impellunt truduntque. atrox inde Tartarorum cædes, nec minor tormentorum fulmine à Theophilo Sembergio è dextro maximè cornu in temere effusos edita strages. *Theoph: Sembergius.* passim corpora & laceri artus, equorum virorumque cumuli, vt propè difficilior tum hostibus, per suorum cadauera; quàm deinde per nostrorum legiones fieret transitus. Sed ea nostris non diu durauit fortuna; mox enim ab extremo laterum, vnde tormentorum globis obruebantur amoti hostes, in media patenti & innoxio campo irrumpunt. Tunc verò plurimus vtrinq;

labor: barbarus densis cuneis hac illac impetit; stat contra obnixus Polonus, & quanquam accipit maiorem infert cladem. cedit ille moxque recenti globo remeat; sternit hic, ac transuersum aut obuium quacunque datur proruit: donec deficientibus lassitudine viribus contumaci animo resisteret magis quàm pugnaret. Tum inter primores duo Zolkeuij cum propè cedentem viderent aciem; infestis hastis in confertos prouolant, totumq; secum dextrum mouent latus. sed audentius illati iuuenes, obruti ibidem telis, haud inglorij equis defluxêre. Neq; segnius fronte arma gradumque miles retinebat, verùm laxatis semel ordinibus, haud multum ibi quoq; prodesse virtus: fors cuncta miscere, & strenuissimi quiq; dum acrius pugnam cient Wrzescius, Goslicius, Kouaikouius, primipilarij cadunt. Inter quos Dinophius deletâ pene sibi cohorte, cum aliquot tamen militum, voce, manu, vulnere, sustentabat pugnam. Pulchrum quoque erat in sinistro latere Ducem Korecium videre, haud ita multùm Constantinopoli captiuitate elapsum, per Turcarum centuriones circumferentem truces vltricesque oculos: nuncq; singulos prouocantem, nunc increpantem omnes. deinde cum sustinere iram non posset (hostes enim illic nostros confertos tutosque loco suggredi propius non audebant) obuersis

Zolkeuij duo.

VVrzescius, Goslicius, Koualkouius, Dinophius.

Dux Korecius

ſis cominus armis acriter prouolantem.: cum quo duos quoq; eodẽ latere Chmielecium & Ferenſbachium virtus pariter exemplumque in hoſtes agebat. Ita prælium grauius & atrocius vbique creſcebat, non enim ſolum centuriones Nicolaꝰ Struſius Capitaneus Halicienſis, Martinus Kaſanouius, Alexander Balabanus Capitaneus Vinnicenſis, Ioãnes Tyskeuiciꝰ & alij ad regendã conſilio rem affuêre; ſed ſuiſmet ipſi corporibus dimicantes, miſcuere certamina: nec quiſquam poſtea procerum hâc aut illâ acie incruentus exceſſit. Quin & Konecpolſcium totâ volitantẽ acie, fortuna magis deſerebat, quàm virtus. ſenſit ſolutum agmen; accurrit: retrahere carraginem dextram nititur; ſed fruſtra: formidine dilapſis aut abditis calonibus. neque etiam confuſa huc illuc vehicula, amplius explicari, aut abiunctis equis moueri loco potuerunt. Ille tamen conſtantis Ducis aut fortiſsimi militis officium non deſerere, accurrere, adire, hortari; auxilio, exemplo, laude. Poſt vbi dextro cornu vexillarium circũuentum à globo hoſtium videt; velox inter tela ſe immergit, duobusq; manu obtruncatis ſigniferum & aquilam ſeruat. Prælium deinde varium, anceps; his, rursùm illis exitiabile: nunc vt cuiq; virtus aut audacia prorumpere vel reuehi: nunc ſine cura regentium, alter alteri opem ferre vel

Chmielecius, Ferẽsbachius

Struſius, Kazanouius, Balabanus, Tyſkeuicius.

Konecpolſcius

Prælium varium.

accipere: non ſanguinem non vulnera morari: quoad deficiente die & viribus, obſcuro iam noctis, feſsi caſtra repeterent. Producebat tantùm in dextro cornu prælium deſertus pedes, quem difficili effugio implicitum, vehicula tormentaq; tenebant. ſed nec ipſe ſpe aut viribus par diu vim tenuit. multi illic capti vnaq; cæſi: cæteri vano impetu, quacunq; exitum oſtenderat ſpes ſeſe eijcientes, à tenente circum omnia hoſte interiêre.

Almadi. Vnus Almadi Vngarus, præfectus peditum, cum viginti & aliquot inſuper ſuorum, duplici vulnere ſaucius, cuneo viam ad caſtra fecit. Tardè poſt eum Sembergius, diu aduerſos iaculatus, dein ab omnibus deſolatus, per bella tamen & aduerſa multùm exercitus, eoq; tunc etiam interritus & in periculo ſapiens, ſolus, immixtus ignarusque hoſtibus, audaciâ & errore euaſit. Cæſa eo die

Numerus cæſorum. hoſtium tria millia & quingenti: maior numerus vulnerati. Noſtrorum trecenti quinquaginta deſiderati. duo tormenta tempeſtiuè ſubducta, reliqua quæ erant cum dextra carragine, & ipſa carrago amiſſa. Stetiſſetq; haud dubiè ſine ſanguine & damno noſtrorum victoria; niſi quæ communis eſt militum querela, carraginum adfuiſſet audacia vel temeritas.

Nouum malum. Sedato prælio grauis receptos intra caſtra milites timor inceſsit: nullo nouo periculo, niſi quòd

quòd peruigilium & tenebræ, diurnam difficultatem in metum & curam trahebant. Fatebantur enim, nunquam pertinatiore pugnâ cum Tartaris conflictum fuisse, & ni eosdem retrò nox & fortuna egisset, versatam in discrimine summam rerum; à quo etiamnum haud procul abesse, vndiq; clausos, nullo patriæ subsidio. Vnde enim posthàc pabulum equis, alimonia militi, aut alia quæ ex otio aut necessitate castrorum parantur? Nempe obsessis ac velut captis, superesse tantùm mortem ac æternam obliuionem, quam immensa illa Tartarorum vis aut fames adiiceret. Recurrebat præterea infaustus in Valachiam ingressus, quem effusus tunc in profluentem Nestrū, nitratus puluis, & cum moueretur agmen, nulla violentiâ, signum imperatoris fractum, portenderat. pluraq; alia, quæ securitate neglecta; timore, vt Dei ira, vt omina, vt fata resumebantur. Inde non metus iam per castra, sed pauor & infelicis belli execratio: cui extracta quomodocunque nocte, nouum dies & Gratianus flagitium addit. Cùm enim ipse diffidentia præsentiū vereretur, ne traditus Skinder-Bassæ, supplicio suo, metum simulq; belli cõtrouersiam componeret: remedium periculorū ipsa pericula ratus, eò acriùs inserere se trepidantibus, vrgere metum, aggregare pericula, suadere fugam, ostendere viam; quam si se duce & comite

Omnia visa intrando in Valachiam.

Gratiani scelus.

 mite

mite capeſſerent, immunes à periculo, breui aut recto itinere per Pokuce; aut obliquo per Tranſyluaniam penatibus ſuis redderentur. Alliciebantur his faciles per metum quorundam animi, nec vitæ poſtea nec gloriæ compotes, incedenteque peſtifera per caſtra lue, cupidiſsimi quique in ſcelus aggregabantur; cæca ſpe vitæ, nulla pudoris cura, ignaris Ducibus centurionibusque.

Gratianus fugit.

Iamq; nox teterrimo facinori opportuna aderat, & Gratianus ad præterfluentem amnem præcurrens, primus viam fugæ exemplumque dedit. Fluuius is ponè terga caſtrorum decurrebat, quõdam Hieraſſus, nunc Prutus dictus: altero littore tenus, ſylua Fagetulana, accolis Bukouina dicta, quod eius arboris frequens fæcundaque ſit, imminebat. Illuc ergo Gratianum ſecuti qua cuique proximum ſeſe proripiunt, lugubri ſpectaculo & obuia pæna; dum alij vadorum ignari præalto & ſubdolo amne haurirentur: alios denſi raperent traherentque vortices: aut ſi qui in alteram partem elati; ſtatim à Scythis & Valachis, in ſylua ipſisq; latebris trucidarentur. Duces cum Centurionibus egreſsi, cum fruſtrà reuocare fugientes, nec imperio, neq; autoritate, ne precibus quidem & manu valuiſſent; amnis, hoſtium ſæuitia, & proprium cuique periculum, quò minus maior pars effunderetur obſtitit. Gratianus equo in alteram

Bukouina ſylua.

Gratiani exitus.

teram ripam elatus, exitium quod euaserat, ad breue tempus latebra distulit. exceptus enim misericordia vnius Valachi, eiusq; tugurio abditus; claritudine infausti principatus, spe premij & perfidia eiusdem Valachi trucidatur. Sed Alexander Princeps deinde Valachiæ, caput eius sibi delatum, non premio, sed simili in proditorem vltione pensauit; solito Principibus metu, & ad futura munimento, ne quis simili facinore, paratum ex diuerso apud alium, præmium etiam ex se speraret aut peteret.

Castra accenduntur & diripiuntur.

Interea calones, lixæ, & qui fortunam vbicunque inueniunt amant, dum vigilias, stationes, castra etiam relicta vident, irrumpunt contubernia: sarcinasque militum, tabernacula Ducũ, & quicquid vspiam spem inuitaret scrutati, omnia vt prædam, aut spolia inter se rapiunt. direptis potioribus, residuo faces inijciunt; desperato fortasse aliorum reditu: aut populatione velut fortuita ignis, raptus velamen habituri. Neq; enim vllus obuius, aut moderator licentiæ aderat; pars comitatu, vel simili officio cum imperatoribus occupati: pars fuga, aut timore dilapsi. atq; tunc primum ad ferendam opem confluebant; cùm magnam iam castrorum partem flamma adesam, & ni extinguendo anteirent velocitatem mali, haurire cuncta incendium cernerent.

Redierunt

Miseranda o-mniũ facies. Redierunt tandem in castra, multi inuiti, plures nocẽtes. quo cum intrassent, miserabilis commilitonum memoria, præsensq; castrorum deformitas, adeò pauentes confuderat; vt etiam à Cẽturionibus impulsi, non progredi loco possent, non tutari vallum, non animo, non lingua, non auribus competere. Victorum tantum aut captiuorum habitu, defixo in ruinas & busta vultu stabant; lugubri per omnia prospectu, velut reorũ agmen, & funebres exequiæ. Ipse Dux calamitosa senecta, ante lacerum & semiustum tentorium, raptus, defectionem, quid castra? quid ipse, quem deseruerant deplorando, nocentiores faciebat: eò impensius, quod ne tum quidem vecordes conscientia, odium in Duces & Centuriones ponerent; familiari militum consuetudine, culpam quâ deliquerant, cum inuidia rerum rectoribus imputando. Fecerantq; vt & Duces timerent contumaciam eorum, hactenus incerti, periculosiorne foret seueritas an clementia; infectis pluribus, quasi valetudine & contactu. neque tamen vllus in iudicium vocatus; dissimulantibus integris, parata fortasse apud nocentes aut conscios peruicatia. Atq; nisi vlteriꝰ Duces & Cẽturiones salubri cũ Skinder-Bassa tractationũ simulatione, confusionẽ illã exemissent, simulq; hostiũ vim cohibuissent, haud procul iã ab exitio aberãt. *Prudentia Ducum.*

Quan-

Quanquam & tunc, Deus ipse, fortunaq; gentis ipsos tutata est, quæ Turcis Tartarisq; aliam potiùs mentem, quàm hostium dedit. Adeo dum varijs frustrationibus per octiduum eluderentur, nulla spes, non potiundi modo, sed ne adeundi quidem castra Polona animos illorum cæpit: sed forte confusio ipsa procul visa, flammaq; piacularis castrorum, terruit tenuitque volentes, vt in vasto & deserto campo, inter tabem pecorum hominumq; desides tempus tererent: donec sidente paulatim metu, quà Ducum, quà centurionum, aut quicquid castrorum sincerum erat, cura; obsequium etiam nostris, & parenti amor, quod solum ipsis defuit, cum virtutem non argueres, pararetur. Tum ergò vbi iam æqualius & reuerentius regi poterant, iactata sæpius per centuriones irritis nominibus spe pacis, imperator concionem clasșico aduocari iubet. quæ vbi frequens aduenit, ipse cùm dignitate alia corporis, tum senecta maiestatem præseferens, filio, primoribusq; prosequentibus processit. Mouit milites præsentia viri, memoriaq; fortunæ & virtutis eius, cumq; sermonem exspectarent, diu quoque Dux tacitus stetit: haud perinde iudicio vel seueritate; sed dolore victum apparebat loqui non posse. postea quasi à luctu requiesset, collecto animo ita orsus est.

Oratio Zolkeuij.

Si eam quam ex obſequio & virtute exercitus mei gloriam capiebam, incorruptam quandoque à me retineri dijs cordi non eſſet, maturam ante & ſine noxa mortem mihi oxoptabam. tunc enim vitæ ſocia, & mortis comes eadem gloria fuiſſet. Nunc verò eò me longa vita, & infelix ſenecta traxit, vt tot malorum exercitui meo conſcius, vix morti honeſtæ locum reperiam. Satis, ſatis, ne hucvſq; duraſſem honorum mihi, nimium vitæ fuit, mori me pridem, aut ſi ſegnis mors erat deponere hoc imperium oportuit. Neque enim vbi fuerim ſcio. an apud milites meos? quibus proiecta ducum auctoritas, deſertus hoſtibus imperator. an in caſtris? quæ lacera, deuſta, ſpeciem nunc horrendæ vaſtitatis habent. Atq; ego procul iam iſta amoueo, neque in vos facinus vulgatum volo. Illorum ſanè is furor & amentia ſit, quos à contactu veſtro vltor ſegregauit puniuitque Deus: vt tamen illorum tantùm ſit, à veſtra virtute expectatur; ſine qua nec dolor inuidiaq; ab imperatore veſtro, nec à vobis alienæ culpæ ſuſpicio aberit. Equidem meminimus, fatemur; pugnaſtis ſtrenuè; ſoli in acie, ſoli in caſtris manſiſtis. hæc tamen quæ nobis palàm, cæteris in occulto ſunt, & niſi eadem nouo decore, ferro per confertos hinc egrediendo hoſtes demonſtratis, quis credet, aut ignoſcet? Videtis non aliud niſi

fame & siti pereundum sit, quàm vt hinc abeatis relinqui. Absoluite igitur necessitate virtutē vestrā, atq; istud adhuc adijcite, facite eos qui vos deseruerunt, victoria vel morte nocentiores. Non hoc refero tanquam perituris, sed etiamsi cadendum esset, ideo vobis acies, ideo tela, ideo hostes datos putarem. Nunc cum vos considero, cum facta vestra æstimo, non mortem, sed pulchram & spectabilem victoriam à vobis expecto. Nam ne ignoretis cum quibus hostibus vobis res futura sit, vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ij sunt de quibus viginti & quinque retrò ab hinc annis, duce Zamoscio, memorabile decus domos ad coniuges & parentes vestros retulistis: ij quorum cineres ossaq; hoc ipso in loco deuicta calcatis. Et iste vos circumstans ignauorum est ac metuentium numerus, quem per hos dies desidem, ne castra adoriretur, ne malis vestris exitium adijceret, timor propriaq; desperatio tenuit. Sed quid ego hæc recenseo? non tantùm milites decus de hoc exercitu, toties victo, cæso, fugato: quantùm gloria seruandæ à vobis patriæ æstimanda est. Quæ enim alia sunt domi nisi vos vincitis castra? quis alius exercitus? pro patria, pro ciuibus, pro coniugibus & liberis vestris vobis decertandum est, & nisi perrumpitis hostem, iam intra patriam erit, per vrbes, per

prouincias vestras ferro & igne grassabitur. Ostendite ergo Regi & patriæ quales vos sibi milites seposuit, quibus acies, arma, incolumitatem propriam commisit. non enim relicti hic estis, sed electi vt vincatis. En ego imperator vester clara voce in prælium voco. En si aut hauriendus aut dandus est sanguis, primus caput hoc in omnem aleam lubens deuoueo. Vobis si idem est animi, mecum quoque arma & manus expediendo, approbate nunquam vobis aut in victoriam, aut si perire etiam necesse fuit, animos in mortem defuisse. Hoc me tantùm dolore inuidiaque: hoc vos quicquid hactenus ausum temeratumve aliena culpa absoluerit. Constantia orationis, & quia experta difficultas spem omnem inciderat, terruit simul audientes & accendit. nihilque (vt postea fatebantur) adeo confirmauit, quàm vultus imperatoris impauidus, voxq; nulli periculo cedens; vt appareret multùm in illo senili pectore, non consilij modo sed etiam virtutis virere. quod ille nequaquam fefellit, sublatoq; à concione clamore, vt in hostes duceret, facile postea demonstrauit, validiorem Duce & obsequio, quam numero & ferocia rem ipsorum esse.

Milites resumunt animos.

Igitur vbi satis animos militum explorauit, iij Kalendas Octobris vniuersum exercitum vallo munitionibusque educit. Fronte & tergo tormenta,

Poloni itineri & prælio componuntur 29 Septembr.

menta, medio currus vehiculaq; septem ordinibus incesserunt. hæc antepositus proprijs signis cingebat miles. introrsum impedimenta & equi recepti: quippe solum tunc in pedite robur, quia procurrere reuehique non sanè tutum, ne distraheretur paucitas. Postea optimus quisq; ad periculosiora loca constitutus. Korecio & Ferensbachio ordo primi; Kasanouio medij agminis cõmittitur, homini militari, & qui amplius triginta annis, aut miles aut centurio in castris fuerat, eosque ipsos milites, & fortia facta eorum nouerat, subindeq; memorando animos illorum accendebat. Sembergio tormenta & extremum agmen permissum. His ergo ita prouisis paratisque, flexo iam ad vesperam die, exercitum Zolkeuius signaque itineri mouit. Hostes quoq; per aliquot dies nequicquam desides, & tractationibus tantùm delusi, cum præter opinionem armatos ac velut auctos viribus abire cernerent; repente circumfuso toto virorum equorumq; agmine, quacunque eunt persequi, lacessere ad pugnam: primo obequitando prouocandoque, deinde per occasionem huc illuc irruendo: postremo irrito vndique conatu, diuisis inter se copijs, pars insectando agmini relicti, pars prægressi, qua mediâ nocte per fluuium nostris eundum erat, transitum occupauerunt. Et turbabantur primo impetu,

Ab hostibus tota nocte frustra infestantur.

fluitantes labantesq; lubrico nostrorum ordines; mox tamen totis corporibus connixi, ruperunt continuaueruntque viam.

Luce prima metantur castra 30 Sept.

Sub ortum solis constituta signa, simulq; cæptus dies truci clamore, horrendoque barbarorũ sono, qui pertinaciter contra circaq; ingruendo obruere ac obterere paucitatem nitebantur. Sed cum obsequio & reuerentia Ducum, non fortuna iam magis, quàm virtus pro nostris stabat, pulsiq; ingenti tumultu hostes, tempus etiam transferendi castra tutiorem in locum dederunt. Cæptum iterum primis tenebris iter, vt aliàs inquies, turbulentum; nam præterquam quod continuò sub armis enitentem exercitum paludes montesque fatigabant: crebra quoq; prælia, prouisa, subita, per saltus, per syluas, sæpius in modum latrocinij, nec milites, nec centuriones, nec Duces remittere laborem permittebant. Neq; hæc tantùm, sed etiam omnium incertos, nocturna ignoratio, ictus, sonitus, bellantium, accurrentium, euntiũ, à tergo, à fronte repercussæ voces huc illuc distrahebant turbidis clamoribus. Et cum eadẽ continuò acciderẽt, tamẽ velut assueti malis obstinato ad mortem aut victoriam animo, constanti gradu ad lucem prosequebantur iter & prælium.

Iter ingrediuntur.

Skinder Bassa nequicquam oppugnat castra 1 Octobris.

Prima hora diei, profundam vallem intrantibus, vix spatio consistendi dato quietem rursùm exemit

exemit Skinder-Bassa; sperans enim illic ingenti suorum agmine, ac pulsu sonituque velut nube operire ac superfundere fessos, omni ex parte illos aggreditur. Sed nihil & ipsi territi, in orbem se colligere: ad omnes partes pugnam intendere: donec fortiter superato impetu, mox etiam ingenti strage subeuntes pellerent funderentque. Tunc verò nequicquam & cum damno tentata aliquoties oppugnatione, cum vis negligeretur, differendam, potioremque dolum Skinder-Bassa ratus, ficta modestia ad Duces mittit. Posse, inquiens, de reditu ipsorum conditionibus transigi, nec committēdum vtrinque, vt tantum egregiæ pubis fortissimorumque militum, nullo sane pretio sternatur. Non enim interneciuum cum Polonis geri bellum, & satis quoque sibi gloriæ partum, si temere occupatam redderet Cæsari Valachiam; & ipsis abundè accersurum, si nondum victi, oblata ab ipso hoste pace, belli ambigua, nec sibi ex omni parte similem fortunam, incruentis potiùs conditionibus, quàm armis decernerent. Neque Zolkeuius astus imprudens fuit, nonnulla tamen quiescendi spe ac necessitate, cum per continuos labores exercitus propè fatisceret; negotium exequendarum tractationū Christophoro Drusbicio mandat: perito Turcarum linguæ, simulq; gnaro, quam frustrà, & cum periculo proficisceretur. Ho-

Postea vt secum conditionibus transigatur petit.

Mittitur ad ipsum Drusbicius.

Ingens Turcarum aduersus Polonos impetus 2 Octobris.

Hostes enim detento eo, diem tantum illum noctemq; morati; dum nouæ copiæ quæ ab ipsis iugiter accersebantur, aduenirent: prima vigilia ingenti mole oppugnatum castra Polona subeũt. ibi statim magnam vim sagittarum superfundere, perfringere pertinaciter stationes, inferre se munitionibus; lacessere, circumgredi, occurrere; clamore, sonitu, impetu. Aduersùm quos nostri præsentibus animis, nil temerè aut trepidè, ad omnes aditus quâ signa ferri, quâ hostes ingruere videbant, centurionibus accurrentibus adhortãtibusque, cæde ingenti irruentes excipiebãt disijciebantque. *Sed irritus.* Atq; peractum prælium, tum alias, tum maximè eo die fuisset; ni Tartarorum cohortes recentes & ad fugiendum aptiores, quà equorum velocitate, quà armorum habitu, statarium grauemq; armis & labore militem, celeri fuga elusissent. Ita fugatis ad breue tempus hostibus, sub occasum solis, quia haud multum diei post pugnam supererat, Zolkeuius suos iterum simulq; hostes mouet.

Neq; tamen in crastino cessant 3. Octob.

Prosequuti enim tota nocte euntes, concursationibus fatigabant magis, quàm conserebant pugnam; donec adulto iam die, tumulum statiuis nostris imminentem adepti, validius subiectos incesserent. Sed nostris tantum iam animorum aderat, vt lixæ etiam calonesque cursu in summũ

Lixarũ virtus.

clyui

clyui enixi, primo impetu, peneq; vno agmine effusos pellerent. Nec tamen desperabant de victoria hostes; sed equorum virorumq; nouis ac nouis aduentantibus copijs, proxima nocte prosequuti sunt euntes. Et nostri laboribus, inedia, diurnis nocturnisq; vigilijs, fessa ægrè trahendo membra, corpora tamen animis, animos spe sustinentes, ibant non solum per aduersos hostes; sed vias etiam visu & memoria deformes, cum ab impotenti hostium irâ, quacunq; irent villæ, vici, agri, diuina humanaque omnia vrerentur, popularentur; aut si quid frondosi herbiq; relictum ab ipsis fuit, id exorta eo tempore vis locustarum ambederet fædaretque, sanie, odore, contactu.

Militum calamitas.

Deficiente deinde nocte, immensam dies planitiem vimq; hostium euntibus aperuit. Longè ac latè ex aduerso & vndiq; fusis agminibus, aspiciebantur pleni hostium campi, terra aquarum egẽs, & qui haud procul nomine Reut tenui alueo præterfluebat amnis, insessus ab hostibus; quò potus & aquatio prohiberetur. Locus quoque ipse ex prægressa æstate, incendijs torridus, in os, in oculos, non puluerem modò, tetrumq; halitũ, sed etiam cinerem à longinquo, cum quid venti motum esset, & adferebat, & impulsus motu hostium, velut nube obtendendo cælum, solem eripiebat. Adeò vt neminem fuisse crediderim, cui

Pertinax oppugnatio castrorum 4 Octobris.

oculis potiùs, quam ratione pensanti, modò suorum inopem paruamq; manum; modò ingentes hostium acies, effugere captiuitatem aut mortem credibile videretur. Igitur magno illic tumultu concurritur, & fronte, & lateribus, & vndiq; hostes ruunt, coëundoq; simul, in continenti agmine septos, nunc sagittas iaculaq; emittere: nunc inferre se munimentis: quidam arripere currus, dirimere carragines, & aduersùs resistentes comminus niti. Nostri contrà proturbare telis, pellere gladiis, tormentis disijcere. illis diu optata si paululum adhuc tetendissent victoria; aut si emisissent insignitius dedecus & flagitium: nostris, dura seruitus, & extrema salus addunt animos. nec vulnera iam aut sanguinem morantur, vir virum amplexi, prehensant tela brachiaque; & exspirantes cum integris cadunt. Neque tamen peruaserunt hostes, sed fædius quam accurrerant pulsi, non pugnando tantum perierunt: sed cum in confertos, propèque subeuntes tormentorum hiatu, magna vis plumbearum glandium effunderetur; suomet ipsi certamine, terga impedientium fugam, cædebant prouoluebantque. Nostrorum sex tantùm pedites, audentiùs fugientes secuti, circumuenti sagittisq; confixi, cæteros ad obsequium exemplo firmarunt. Exhausta sic die, nox deinde quietum iter dedit.

...norum ...tus & con...ntia.

Tartarorum insignis clades.

A Polonis sex ...ntum pedites amissi.

Postero

Postero die propè fluuium Kobiltam nostri consederunt, intenti interim paratique, si quid hostes mouerent: verùm ex illo die valida abstinuerunt oppugnatione. concursationes tantùm erant, quibus vsque ad lucem alteram turbabant fatigabantque euntes.

Hostes iam remissius agunt 5 Octob.

Illa die prælium tentatum, sed cum vix quadraginta amplius stadia nostris ad Nestrum superessent, vsq; octo dierum & necessitates humanæ nihil proficerent, neque nostros aduersus omnia duratos frangerent; desperata victoria Skinder-Bassa cum Galga mæsti manserunt. Kantimiro tantum cum parua parte copiarum à tergo instare iussum, carpendoq; postremum agmē domum prosequi euntes. Sed vrgentibus iam rem Polonam fatis, cum priorum repente oblit⁹, ad securitatem neglientiamque verteretur miles, nimium domestico laborauit, imo labauit malo. Magna sæuaq; angustia, cùm antea, tum maximè per quatriduum & tres noctes tenebat exercitum. iam solita alimenta deerant, eoq; inopiæ ventũ, vt miserandis cibis, mandendo equos cæteraque animalia, quę fæda in vsum vertit necessitas, propulsaretur fames. Et superato vtcunque hoc vno consilijs malo, sitim tamen somnumque natura vinci non sinebat, cum alij tædio potus & vulnerum inter cadauera sponte procumberent: alij somno

Skinder-Bassa & Galga desperant de victoria.

mno fessi cadentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquerentur. Sed super alia alijs diebus tolerata, iam hoc vltimo nouissimoq; vespere, & tormentarius puluis, & aqua rursus deficiebat euntes. nec aliud quo hæc simulq; antiqua mitigarentur supererat, quàm pauci adhuc tædij via, ac vicinum limen patriæ, vbi post aliquot horas, pleni gloriæ priuatæ publicæque, cōpotes commeatuum fortunarumq; considerent. Consummare igitur quam ocyus iter, necessitates & Duces Centurionesque suadebant, cogebant.

Seditio in castris.

Cùm legiones repente incessit seditio, præcipuâ causâ, ob direptas olim in Cetsora res sarcinasq; militum. Nam lixæ remedium præteritorum, & retinendæ prædæ, solam fugam rati, quamprimū subtrahere se è castris parabant: moti adhuc in itinere non obscuris sermonibus & minis quorūdam, qui exitiabili cōspiratione recuperaturos se sua strepebant. Constabat tamen lixis eousq; obsequiū & virtus, atq; vt à præfectis iubebātur, ita in ordines, stationes, vigilias ibant.

Lixarum scelus.

Erupit scelus, cùm milites, nolle progredi, Centurionibus obniti, retinere, impedire alios, cernerent; tunc enim altius coniectantibus timor quoque cum conscientia redibat, quâ apud delinquentes in longum memoria manet. Itaq; & ipsi, primo inter se congregari, stationes deserere; dein exuere

imperium:

ímperium: postremo, cum iam nec fas, nec fidē, nec periculum pensi haberent; data tessera, vt numero validiores, quod reliquum diripiunt fugiuntque: stupentibus rectoribus, quod tumultus initium? quis finis? qui accurrentes ad subita, fugientes increpant, prehensant, retinent, aut si alijs flecterentur consilijs, metantur castra. Sed initio rapiendi orto, difficilis vltra moderatio; & nonnullorum quoq; diffugijs, latius per omnes scelus. Itaq; non illi, non Centuriones ius obtinent, nihil salutare iam non modò ad animum, sed ne ad aures quidem admittentibus, quisq; sibi timore, exemplo, fit flagitij dux aut comes.

At verò Kantimir cum tumultuari in castris, cunctaque rapina & tenebris misceri à transfuga comperisset: haud dubius occasionem sibi opportunam, prosperè gerendæ rei offerri, accersitis Skinder-Bassæ, Galgæ, & Valachorum cohortib⁹, discretos animis viribusq; aggreditur. Depellebatur vtcunq; à nostris prima vis; sed alijs irruētem vim hostium non sustinentibus, passim pars cateruatim; pars vitata frequentia, quasi promptiores latebris, diffunduntur. Sed neq; fugæ iter patuit, cum à tenente circum omnia hoste, vincirentur, perimerentur, maximè circa ripam Nestri, vbi manus etiam hostium elapsi, profunda hauriebantur aquâ; paucis tantùm scientia vel audacia auxiliante. *Kantimir tumultuantes aggreditur.*

Zolkeuij exitus. Zolkeuius vbi rem perditam videt, immemor sui, memor gloriæ, obiectans se hostium telis cadit. Centurionem leuare eum oblato equo voluisse constitit, sed ille districto acinace, transuerberare equum volens, leui tantum per ætatem ictu, vulneratum repulit. postea vbi densissimæ hostium manus contendens, neq; ætate, neq; corpore par; præcisa etiam, vixque cuti adhærente dextera, ignorantia nocturna opprimitur. Sensit *Konecpolscij & aliorum militum fortitudo.* Konecpolscius collegæ casum, atque vt fortissimum quenq; suorum noscere poterat: Nostrum iam, inquiebat, opus est milites. agitedum, dilapsis alijs, amisso imperatore, vos præcipui me sequimini. hic aut propè te Zolkeui cadendo: aut victores redeundo, maturam, te, nosque deserentibus, vltionem aut pœnitentiam accelerabimus. Mutatis per hæc animis; tum quia præfecti & centuriones similia quoque militibus suis ingerebant, plurimi restiterunt. sed pertinatior quàm felicior ipsis virtus fuit. quamuis enim aliquot defuncti prælijs, confertos transijssent hostes; in nouos tamen incidendo, clausi aduersùm circumfusos, & fessi cum recentibus iterabant pugnam. Tandem apertâ sibi ferro quisq; in suam partem viâ, cum distracti, singuliq; aduersus plurimos imparem dimicationem inijssent: labore & vulneribus confecti, in manus hostium venerunt.

fierunt. Morabatur adhuc Konecpolſcius & Dinophius victoriam, iamq; interfecto Dinophio, multis nequicquam hoſtes circa Konecpolicium conatibus captis, cum noteſceret ducem eſſe, velut ad prædam conuerſi, neglectum in acie deſerunt. dant interim cuidam negotium, vt gnarus linguæ, ſimulata fide ductorem ei ſe itineris offerendo, viui quoquo modo potiretur. exequitur ille vt iuſſum erat, deductumque in anguſtias tradidit hoſtibus. Poſtero die vbi primum illuxit ad legenda ſpolia, ſtragemq; ſuorum & noſtrorũ viſendam hoſtes inſiſtunt. vbi Zolkeuius inter promiſcuas cadauerum ſtrues repertus, & canitie præque cæteris auguſtiori facie agnitus, præbuit victori iugulum. Nullum caput adeo fixis attentiſque oculis luſtraſſe Skinder-Baſſam proditur; ſiue explenda lætitia, antequam illud Byzantium mitteret: ſeu ſplendor maieſtatis etiam in mortuo, quamuis immitem animum imagine triſti confuderat: vel etiam viri inimici, fortunæve recordatio, & ſibi conſcia ſupremi mens, ferum animum aſpectumque retinebat. breui enim & ipſe quaſi ſupremo edito opere occubuit. Hæc fuit inſignis atque inter paucas memorata Polonorum fortitudo & clades.

Dinophius interficitur.

Sed me quominus progrediar, indulgentiâ Ducum, lixarum impunita olim in Cetſora licentia, an

In Cetſora periculoſiorne fuiſſet ſeueritas an clementia.

an pereundi perdendiq; omnia, inuicto tot prælijs exercitui causam adduxerit, paulisper retinet. Grande enim in bellis momentum disciplina, rigorque & seueritas vnum armatæ multitudinis munimentum. alibi locus est clementiæ, imperator in castris timebit nisi timeatur. Neq; ista abnuo, scire tamen quod ex vsu, quàm quod in vsum promptius; quoniam & consilio non ita diiudicari potest, quid optimum factu sit; quàm euentu pessime factum esse, si factum est. Atqui seueritate admisissent tunc Duces, quàm vindicassent scelus. Quid enim futurum fuit, si illa calonum lixarumq; plebs, cui nec boni intellectus, nec mali cura, multa & valida; ne in supremo articulo extrema timens, sublata spe veniæ pertinaciùs accenderetur? Reformidat animus euentũ ominari, si in confusione illa & lymphatico pauore, conspiratio aliqua vindices petijsset. Næ tunc fracta seueritas & sine viribus maiestas iacuisset, cuius remedium erat nescire scelus, quo si intelligeretur pereundum omnibus fuisset. Prohibuit id ingenium Ducum, eoque modestia ac tempestiua indulgentia effrænem multitudinem perduxit, vt insignem etiam frugem virtutis fortitudinisq; impunitate ediderit. Verumenimuerò dum exercitum exlegem ac velut bicipitem *Discordia.* considero, discordia nostra est, irreuerentiaque

Ducum

Ducum, quæ rem Polonam afflixit. Sic ſtare, ſic inſtrui acies iubetur; certæ victoriæ prauitas damno fuit. ire carragine decretum eſt. pergere duces vltra iubent, tu reluctaris. Adeo nullibi obſequio pares, & bello maius impedimentum quã auxilium ſumus. At dum paruimus, nunquam dolis, nunquam aperta acie, nunquam æquis, nunquam iniquis locis laborauimus. Tormenta, ſagittas, ſaltus impeditos, malè concors miles timere poteſt; mille acies grauiores, quàm Turcarum Tartarorumq; auertit auertetque, modò ſit illi, conſtans eius quâ omnia creſcunt, concordiæ, auctoritatisque imperatorum, quia à Deo, cura.

Rumor per Poloniam.

Interea per Poloniam, nondum cognito, qui fuiſſet rerum exitus in Valachia, multus vbiq; ſermo, cætus paſsim per vrbes, per templa, per fora, per compita viſebantur, vario ſuper exercitu rumore differentium. Alij obſeſſum quidem, nondum tamen extremis premi, aut commeatu deſtitui, vulgabant, credebantque: alij velut præſagientibus animis, ſilentio rerum vt fit grauiora metuebant: alij iam aliquid ab alijs accipiebant. ſed ad tempus iſta conficta, dum Comitia inſtarent, quò liberior indictio ſtatueretur, exigeretur, omnia vt falſa aſpernabantur. Tum verò vbi intulit ſeſe in Rufsiam hoſtium exercitus, & victoriæ licentia, & concepta populationis ingenti

Tartari irrumpunt in Rusſiam.

ſpe furens ac præceps: atroces iam nuntij paſsimque per omnia terror, re ſubitâ, & quod ad arcendum nihil prouiſum aut paratum. Staniſlaus tantum Lubomirſcius Comes in Viſnic, Capitaneus Sendomirienſis, paucis ante diebus, ſuppetias exercitui ferens, ſtrenuè aliquot circa Leopolim locis, in populantes prædamq; agentes impetum dedit: ſed nec multitudini, nec in immenſùm diffuſo agmini par, recuperata inſigni præda, præſidio Leopolim conceſsit; indeq; ſolutiore curâ ſuggredientes aliquot eruptionibus retudit fuditque. Sed hoſtes abſtinentes acie, Leopolim transgreſsi Grodecum vſque, omnia armis, cædibus, incendijs, direptione proterentes, terrorem latius porrexerunt. Fit vndiq; fuga agreſtium, omnis ſexus, omnis ætas; illuſtres, ignobiles in vrbes congregari, iamq; alij pauentium globis immixti, animum vultumq; conuerſi, quiſque ſibi quiſq; alteri conſulere: alij nequedum comperto, quoſnam illa vis abſtuliſſet; hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. Cumque malis ſicut ingentibus, ita ſubitis tumultus & fletus obſtreperet, Pontifices quoq; inopes auxilij humani, populum ad Deum & vota vertunt. Et LaurentiusGębicius Archiepiſcop9 Gneſnēſis, ac Martinus Syſcouius Epiſcopus Cracouienſis, repetitis ſupplicationibus, ad exemplar triennis

Staniſlaus Lubomirſcius.

Tartari Leopolim transeunt.

Terror vbiq;.

Laurentius Gebicius. Martinus Syſcouius.

olim religionis, præeunte verbis clero, cum coniugibus liberisque paruis, veniam irarum cælestium, finemq; cladi, Deum, Diuos etiam Indigetes Tutelares exposcere iubent. Auditæ preces, & abscessere terra barbari, tanquam bellum potentioribus copiis differrent.

Tum verò haud multò post, palam facti viui mortuique, quos & bellum & præsens rapina abstulerat, iterum priuatas per domos complorabantur. Sed non alia quam Herburtea, Zolkeuij vxor, non visentium modo, sed etiam reputantium, animos & oculos miseratione afficiebat. Huic nihil non luctuosum, interfecto marito, simulque incerta spe erepto vnico filio, quo cum nec luctum, nec oculos solari valeret; infelix matrimonium pertulisse, vitamq; atroci dolore, iam è vita exempta trahere credebatur. Atq; vbi allatum cadauer, quod per vulnus illi ad Bycinum inflictum cognouerat, cruentum truncum amplexa, cuius sortem concesso periculis filio onerasse videbatur, seruabat sanguinem vestesque respersas, inops vidua, anxia spei, implexa luctu bino. Portatum deinde militum humeris cadauer, monumento vrbeque quam viuus cognomento suo condidit sepultum est. Is finis erat viri; ætas septuagesimum annum excesit. honores priuatos publicosq; miles primum sub Ioanne Zamoscio,

Herburtea vxor Zolkeuij.

Zolkeuij elogium.

deinde Magister equitum meruerat; defuncto eo, Generalis exercituum Dux factus, moderatè quoad imperium tantum; postquam Cancellariatum, nimium vsq; ad finem vitæ multorum inimicitijs conflictatus est. propensiore tamen Regis quàm ciuium fauore fuit. Moschouiticis expeditionibus clarus, vbi hostilibus armis, captorumq; Principum catenis, Basilij Suiscij Imperatoris Moschouiæ, Ioannisq; & Demetrij fratrum suorum, grauem Regi Sigismundo triumphum dedit. Innocentiam iustitiamq; eius non argueres. nec minor ex eo gloria, quod incursionibus Kosacorũ, sæpius turbatam pacem, mirè cum Turca temperauit.

Comitia. Senatores creantur. Matthias Lubinscius.

Dies deinde Comitiorum Varsauiæ iij nonas Nouembris indictorum aduenit. Creati Senatores. in Episcopum Chelmensem Matthias Lubinscius notæ pietatis industriæq; vir, fæcunda etiam fratrum suorum claritudine, surrogatus est. collegio secularium delecti, Georgius Dux in Zbaras, & Ioannes Comes in Tęcyn; celeberrimi prudentia, rerumq; ciuilium peritia. qui quamuis per auitas opes gloriamque non concupiscerent, inclytæ tamen vtrorumque familiæ honos auctus est, oblato principe in Senatu ordine, vni Castellaneatu; alteri Palatinatu Cracouiensi: quò vtrorumque virtutes, loco, officio, societate cõnexæ, in su-

Georgius Dux in Zbaras. Ioannes Comes in Tecyn.

in supremo fastigio campum exemplumq; haberent. Posthæc de bello Turcico senatusconsulta fiunt, & absumpto recenti clade Duce, quinam surrogaretur quærebant. Omnium ore Ioannes Carolus Chotkeuicius Palatinus Vilnensis, idemque Generalis exercituum per Lithuaniam Dux celebratur, cultu habituq; moris antiqui, prospera vbiq; fortuna, & quod necessarium tunc videbatur, disciplinæ militaris custos. Huic Stanislaus Lubomirscius Comes in Visnic collega adscitus, aliquot expeditionibus experti in patriam amoris, miro quoq; ciuium fauore, modicâ seueritate, & exercitui comitate non ingratâ. Designati insuper, quorum consilijs conditiones pacis & arbitria belli tractarentur. Exercitus sexaginta millium sufficere visus properatusque. Præter stipendiarios, delectus etiam nobilium concessi, quoque paratior foret nobilitas, vt lustratio singulis annis, suis Palatinis fieret, plenius quàm antea & vberius cautum. Facta ibidem militi spes honoratioris militiæ, neue vlli dum in castris ageret lis noxæ esset, aut stipendium capto vel mortuo patriæ causa intercideret, sed ipsum, liberos, vel propinquos moraretur, decretum. Verùm nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio, inopi pene regno, cunctaq; scrutantibus optimū visum inde occurrere, quod inopiæ causa erat.

Duces belli designantur.

Ioan: Carolus Chotkeuicius.

Stanisl: Lubomirscius Comes in Visnic.

Recuperatores vulgo Deputati.

Lustratio.

Rogatio aduersum luxus

Ita & aduersùs ambitionem militarem, & domesticum luxum rogatio promulgata. Illa scitum, ne auro argentove cælatus compareret in castris miles: altera, statutis ante rerum pretijs, ne promiscuus fieret sericorum vsus, cautum, quêis in immensùm tædijs exquisitioribus, vulgi etiam portatu, pecunia profundebatur. Sed vetabitur istud & retinebitur, palamque tantum fiet quibus vitijs impares sumus. olim autem nobilitatem virtute & hâc vna notâ à plebe discriminatam ferunt, nunc etiam humilem fæcem illustris fucus velat, quodq; præcipuum esse debuerat virtutis familiarumq; discrimen, ne fœdiora recenseam passim miscetur & confunditur. Actum præterea, vt legati petitum externa auxilia mitterētur. Romam Achacius Grochouius Secretarius regius: ad Imperatorem Maximilianus Przeremsciuś Castellanus Siradiensis: in Angliam Georgius Osolinscius Palatinides Sendomiriensis: ad Status Holandiæ, Petrus Zeronscius Secretarius regius missi. egregij omnes, & qui præter alias virtutes artesque, facundiam quoque ferrent. Hæc sunt præcipua arbitrio Senatus decreta.

Legati ad exteros Principes. Grochouius. Przeremscius Osolinscius. Zeronscius.

Allata deinde Zolkeuij honorum insignia, claua annulusq; Regni. vtraq; per Thomam Zamoscium Palatinum Kiouiæ, in frequenti populi, Quiritum, Senatorumq; corona Regi reddebantur:

Thomas Zamoscius.

tur: oratione egregiè culta, quâ laudatis Brutorum, Deciorum, Marcellorum penes suos milites mortibus; parem Paulo Æmilio Romano ad Cannas, Imperatoris nostri exitum facundè memorauit. erectis ad tam magnificam orationem prorsus omnibus, quam adhuc altius patris in illo imago, Senatorius viri decor, vultus, habitus, gestus dicentis, attendentium animis adfigebat. Sed hæc eius verbis per Poloniam excepta vulgataque edere supersedeo. Claua Chotkeuicius; annulo publico supremoque Cancellariatu Andreas Lipscius Episcop⁹ Luceoriensis honoratus, vir iudicio, calamo, & ore magnus, pro veritate firmissimus, cuius amplitudinem frustrà stringerem hoc angusto spatio vel manu. *And. Lipscius.*

Eodem tempore, Praga Bohemorum à Ferdinando Cæsare Regeq; recuperatur; ausa in eum rebellionem, dum virtutes Principis veretur: nec alijs satis quieta, quamuis scelera segniter ferentibus. Nam & in Rudolphum cæpta erat seditio. petulantia tantùm gentis, cum luxu, libidine, facinoribus, in numerosas superstitiones procax, vixq; illis vlterius retinendis par; vi ac obsidione ad firmanda diplomate iniqua, legesq; sibi libitas eum adegerat: velut amore quietis à Catholicis, curaque publicæ pacis; ipsis inter tot religionum vocabula discordantibus; nisi quod inter malos *Praga à Ferdinando recuperatur.*

euenit,

euenit, vt aduersùs alium, concordes similitudine coëant. Neque id Matthiæ Imperatori probatum; sed iniquissimam rem questus, vltra non anquirebat, ipsis tamen agentibus ferentibus cuncta libidine ac permissu: donec contrà fas iusque exstructis duobus templis, vno in Archiepiscopi, altero in Abbatis Pragensis fundo, vbi æquitate apud recuperatores vincebantur, perduellionem aduersùs Ferdinandum induerunt. Exinde arma rapiunt, fasces Regni inuadunt: initio à projectis in præceps per fenestras iudicibus facto: prono quoq; in scelus populo, quasi prætextu religionis; sed nisi pollutum obstrictumq; meritis suis Regem haud passuro. Momentoq; temporis flagrabat ingens belli lues: circum prouincijs desciscentibus, Vngaria quoque contacta: æquè graui hucusq; flagitio. Dein' hoc ipsum quod nullus regentes regeret, Fridericum Palatinum Rheni vltrò sumere regium insigne impellunt; non tam quod ipsum mallent, quàm quod non haberent alium: facili iuuene, dominationis cupidine, & futurorum incurioso. Sed pulso eo hoc mense, non aliud subsidium fuit, quàm pernicitas equorum, queîs se & coniugem abstulit, quãque antea Regem, tam postea propè exulẽ gessit.

Causa rebellionis eius. *Initium.* *Frider: Palatinus Rheni.*

Peracto bello, incertum an nescij, ad Comitia tres legati, Bohemorum, Silesiorum, Morauorũ (nam

Legatio Bohemorum, Silesiorum, Morauorum.

(nam & ij desciuerant) Varsauiam veniunt. in Senatum introducti, Statuum suorum nomine variam orationem habuerunt, partim se purgando de interceptis olim apertisq; Regijs ad Cæsarem literis, tum ne suo consilio excitari contrà Polonos Turcam; aut proposito exscindi Catholicam religionem credatur: partim postulando ne se veteres socios à Lissouiensibus, olim ad Cæsarem transgressis, fædius spoliari vexarique, quàm hostes patiantur; & cum auxilia aduersus Imperatorem non implorent, aduersus se etiam miles contrahi non permittatur. Finita legatione, dimissi benignè, fæderaq; & pacta quæ cum maioribus ipsorum intercederent, seruare velle Polonos responsum.

Sequitur immane portentum, quid exhorrescis calame? tunc primum in Polonia auditum visumque nefas, hoc solum ab ipsa excusatum, quòd nemo alius illi scelesto nomen aut conscientiam commodauit, quē ne per flagitium quæsiuisse famā putetur, æterni potiùs silentij pœna, cū illo incendiario templi Dianæ, quàm nomine aliquo affecero. Intrabat ex more templum Rex, Deo primum sanctimoniæq; attentus, antequam animum ad curas Regni verteret; & ecce nefarius foribus abditus, asperatum saxo ardentemque malleum rostrato mucrone in caput præ- *O scelus, ô portentum.*

tereuntis attollit; opportuno tunc flagitio, cum Vladislaum Principem, Primoresque sequentium occupatos, ipse etiam porta paulùm ad limen adducta moraretur. Sed ô præsides Angeli, vosque sacrata altaria, ictum fallente manu, leui tantum genæ vulnere bis in humerum manubrio illisit; tertium iam ad verticem directum, obuersus Lucas Opalinscius, Marschalcus Curiæ virga retinuit infregitque. Concidit Rex graui casu per læue & lubricum pauimentum ante tabernaculum sanctissimi Sacramenti à se verè regio sumptu recens extructum; omnibus parricidam persequentibus, ac maximè Vladislao filio, quem à cæde percussoris, pietate & dolore violentum, quanquam inflicto iam percussori vulnere, ægrè alij tenebant; non miseratione aliqua, sed quò suspecti latius sceleris indicio reus seruaretur. Interea Martini Siscouij Episcopi Cracouiensis famulitium (quod illius splendidum semper illustrium virorum aulæ adest) prouolutum iacentemque Regem aspiciens velox accurrit. Atque hærentibus cunctis, cum auxilium periculi cuiusq;, aut suspicionis tardaret metus, primus Ioannes Kalinscius, adiuuante per manus Bonauentura Rogascio, acceptum medium terra adleuat: accurrit & Ioannes Zebrzydouius Ensifer Regni, simulq; voce, manu, stricto gladio exprobrat scelus.

Lucas Opalinscius.

Famulitium Martini Siscouij.

Ioannes Kalinscius, Bonauentura Rogascius. Ioannes Zebrzydouius.

lus. Opertum deinde gladijs manibusq́; familiares Episcopi ad ipsum, qui tunc peracto sacrificio inscius omnium in occursum Regis sacello prodibat, deducunt. Is Regem sanguine oblitum cernens, attonitus silentio mox fletu exceptum compellans: Non hoc, inquit, optime Princeps infelicibus votis inuocaui, vt superstes, labem insuper hanc in patria cernerem? Hæccine tibi pro omnium cura summaque bonitate redditur gratia? hæccine sunt tua pro salute Reipublicæ tot exantlantis laboribus præmia? siccine tibi pro summis in Rempublicam meritis & beneficijs rependitur gratitudo? Noster is dolor, nos isto sanguine perfusi, cum vulnere tuo nostrûm omnium capita Reiquepublicę salus peteretur. Simul amplexus ægrum premebat vulnus, adstabatque attonitus, miserabili inter sanguinem & lachrymas prospectu. quippe cuius periculum morte sua redimere pijssimus Pastor optaret: hunc ipse in templo temeratum, tanquam victimam ad aras sauciam foueret, voce, complexu; verè animo Senator, pietate Sacerdos, amore Ciuis. Neque deinde abscessit à latere; sed post cum nonnullis aduenientibus Senatoribus in palatium comitatus: felicitatem etiam diei primus in Ecclesia, in qua Rex vulneratus, supplicationum honorauit celebritate. At verò nondum planè vul-

Martinus Siscouius.

Terror per Varsauiam. gato Regis periculo, pauentia fora templaque, & per vrbem tumultus. nam neque scire quid contigisset, nec percuntantibus ignari reddere responsum poterant: & clamor vbique, diuersa rogantium, incerta respondentium: & concursatio incidentium aliorum in alios, quasi hostis vrbem teneret, populum affecerat, (de Tartaris enim tunc eorumque irruptione rumores spargebantur) quousque attentatum Regem parricidio, sed ire in melius valetudinem, rumore, mox aspectu, (nam vt sedaret motum videndum se præbuerat) incolumem etiam esse pernotuit. Dona ob hæc templis decreta gratesque Deo. Præmium subleuanti à Regina torques aureus, trigintaque millia sestertiûm, à Senatu bona percussoris data. *O bonitas.* Nam Rex clementissimus casum æquo animo ferebat, nec quicquam acerbum vel indignum locutus; quinimo pro percussore deprecãdo, pro sua parte veniã illi ac velut innocentiã donabat: obstinarunt tamen omnes, & quamuis nefariũ palam mente captum constaret, hoc tamen illi veniam omnem ac misericordiam exemerat. Et cum nec tormentis, nec ignibus, nec vllis pænarum experimentis quispiam conscius inueniretur; ille nihilominus iudicio publico damnatus, omnibus spectaculo destinatur. *Supplicium parricidæ.* Itaque arreptum lictores, candentibus hinc inde forci-

pibus

pibus lacerantes extra vrbem deducunt. ibi eminenti ad id facto theatro aptatam malleo rostrato dexteram flammis adurunt, nudisque iam fluentem ossibus cum læua amputant: postea admotis quadrigis distentum illigant, equisque in diuersum concitatis, lacerum corpus, laniatasq; partes cremati, ac cineres disijciunt.

Fine anni vulgantur prodigia. Terræ motus non aliâs latior, Leopoli, Cameneci, Luceoriæ, Halicij, & per alia ignobiliora oppida. horridior adhuc crebriorque per Valachiam; vbi etiam tellus decussatim dimota fuit, indeque scaturigines fluxisse memorabantur. Item ex villa Sytkovce ad aliam sponte transiens cliuus. *Prodigia.*

Ijsdem diebus excursione cohortis, quam Duces in Zbaras hostibus prædas abigentibus obiecerant, Turcarum legatum ad magnum Chamum euntem interceptum accepimus. Sed ego cum fine anni hic quoque rem meam seco &

FINIO.

Errata ſic corrige.

Pagina 8. verſu	4.	Mathiam *pro* Matthiam.
12. ℣.	19.	aſueſcendi *pro* aſſueſcendi.
18. ℣.	19.	premij; *pro* prœmij;
20. ℣.	11.	perpulſerunt *pro* perpulerunt.
19. ℣.	16.	ſuga *pro* fugam
34. ℣.	7.	variaq; *pro* vanaq́;
35. ℣.	7.	quod *pro* quò
38. ℣.	5.	ui *pro* ni
55. ℣.	18.	accerſurum *pro* acceſſurum
57. ℣.	1.	clyui *pro* cliui
57. ℣.	12.	herbiq; *pro* herbidiq́;